Patnička djeca

19172

PATNIČKA DJECA

ZABAVNE PRIPOVIJESTI ZA DJECU

NAPISAO:
DRAGOSLAV HEILIGSTEIN

NAKLADA:
KNJIŽEVNO - PEDAGOŠKI KONZORCIJ ZAGREBAČKIH UČITELJA"

ZAGREB 1930.
ŠTAMPARIJA „EKSPRES" (D. BREČEVIĆ), ZAGREB, MEDULIĆEVA UL. 10.

Badnjak u veži.

Izvukao se iz svoga podruma, iz samih cunja, mršavi slabašni dječak. Rijetka, neuredna kosa, crne oči, poderano odijelo i cipele povezane vrpcom. Tako je pošao na badnju veče.

Pred dvije godine priključio se jednom prosjaku. On ga je izdržavao, a dijete je za to bogalja hranilo, jer bogalj nije imao jedne ruke, a druga je bila sasvim kljasta.

Cijeli je dan prosjak sjedio na periferiji grada, i zaklinjao prolaznike, da se smiluju siromaku. Na veče je došao kući. S onom jednom kljastom rukom, pokupio one papirne krune, i dovukao se kući. Mali je naložio peć, i skuhao mlijeko. Ako su ljudi toga dana bili milostivi, donio bi slanine, pa su obojica jeli. Pospremio je sobu — i skakao po dvorištu, i oko željezničke pruge, jer je stari prosjak strogo zabranio da se udalji i rekao, da će ga otjerati, ako ne bude slušao.

Bogče je bilo poslušno. Plašljiv kao srnčica, nije se usudio u ništa dirati, jer je stari prosjak rekao, »da bu odmah došel v rešt, da ga buju harili, i stirali z grada proć. Nek se čuva policajof, jer su oni veliki vrag.« A mali se vanredno bojao policajca. Zvjerkao je skačući po pruzi, ne će li otkuda koji banuti, pa kad je vidio crni klobuk sa limenim sjajnim grbovima, on se brzo šćućurio i vukući se uz nasip pruge, pobjegao u svoju podrumsku rupu, sakrio se u cunje, i šutio i čekao . . . ali redar nije došao . . .

Stidio se pred djecom, jer je bio najpoderaniji. Bio je vječito bez gaća, a kroz poderanu, zamazanu košulju, virila je požutjela koža slabašnog tijela. Kost i koža u ubogog dječaka. U školu nije nikada išao. U crkvi je bio kad su išli prosjačiti na proštenje u sela. Bio je sav ushićen sa svirkom orgulja. Čuo je i propovijedi, i zapamtio, da Isus voli djecu.

Nije mogao razumjeti, zašto je razapet, kad voli djecu.

Kad su se vraćali iz grada, sve je to pripovijedao starom prosjaku. A stari prosjak je govorio, nek samo bude dobar, pa će i njega voljeti Isus.

Jednoć se on u početku zime okuraži i dodje k djeci: nekolicini dječaka i djevojčica. Sva su djeca lijepo pripovijedala o sv. Nikoli. Tu on dozna velike novosti, da sv. Nikola darove dijeli, da nagradjuje dobru djecu. I došao je dan sv. Nikole. On se opet približi djeci i za čudo što djeca govore: Jedno je dijete dobilo konja, jedna djevojčica lijepu bebu, pa smokava, bonbona, a on nije dobio ništa. Kako da njega sv. Nikola nije obašao? A on je tako dabar, tako poslušan, plah i miran, a ipak njemu sv. Nikola nije došao. Djeca sada uzeše da pripovijedaju, kako će tekar mali Isus koješta donijeti. Jednomu će donijeti: novo odijelo.

— Odijelo! — odrazilo se u duši bjednika. On još nikad u životu nije imao novo odijelo. A jedan je dječak govorio, da će dobiti kobasica i bonbona, novo zimsko rublje, a na božićnom drvetu bit će mnogo kolača i svakojakih uresa, što se sjaju. Na vrhu drveta stojat će lijepi mali andjel!

— Zašto će to sve donijeti mali Isus?

— Jer smo dobri. A mali Isus jako voli djecu, — govorila je jedna živahna djevojčica.

— Jest. I u selskoj crkvi je pop rekao, da Isus voli — malu djecu. On kaže, da ih je k sebi zvao.

— To je sve istina— potvrdila su djeca. On je još ogledavao male darove u djece, a onda se tužan vratio kući.

— Zaboravio sam cipelu metnuti na prozor — mislilo je siroto dijete. A onda pogleda svoje cipele. — Ružne su, u njih ne bi htio sv. Nikola ništa metnuti. No mali Isus je bolji, — on će mi donijeti toplo odijelo, košulju novu, a ovu ću baciti.

Stari prosjak došao je kući toga dana nešta ranije. Bio je vrlo zle volje. Malo je zaslužio.

— Jesi li skuhao mlijeko?

— Jesam.

— Daj. — Mali metne mlijeko pred staroga prosjaka. Stari je prosjak neko vrijeme šutio, a onda upita strogim neprijaznim glasom:

— Gdje si bio danas? —

— Malo, ali sasvim malo, bio sam sa djecom! —

— Kako si smio? — izdere se stari prosjak.

— Vidio sam ih, pa sam i ja došao. —

Mali se uplašio staroga prosjaka. Stari bi ga, kad je bio ljut nagnao u kut, pa ga tukao nogom. No ovog puta prošlo je to zlo.

Oni legoše. Stari prosjak poče da hrče. Mali se okuražio. Nije mogao da usne. Nikako mu nije bilo jasno, je li nije li on dobar. Sav je život prorešetao, i konačno se uvjerio da je on dobar.

Sjetio se on i svog života na selu. Otac mu je bio seoski svinjar: stanovali su u jednoj čadjavoj potleušici, a onda je njegov otac onako sušičav morao na ratni rad. Pa se tamo razbolio i umro u bolnici, a on je ostao s majkom. Nikoga on nije imao, do tu svoju majku, što je radila seljacima, a on se igrao na majdi. Toga se sjeća. I sjeća se kako je pred dvije godine počela da gori kuća u susjeda, a njegova je majka gasila vatru. Upalile joj se haljine i ona je za čas bila u plamenu. Jako se ofurila i ležeći uvijek plakala. — »Rano moja, što ću s tobom« — i kako ga je još ljubila i zagrlila i jednog jutra ruke se nisu dizale, da ga pomiluju, glasa nije bilo više nikakova. Majka je mrtva.

Sahranili je u seosko groblje, a kratko vrijeme poslije toga bio je crkveni hram i stari prosjak odvede ga sobom u grad. I sad je on tu u gradu. Ali i tu je dobar. On odluči biti još bolji. U tim mislima zaspi dijete.

Prosjak je rano odlazio od kuće. Ostavio mu je komad kruha i novac da kupi mlijeko za večeru.

On bi se još koji puta približio djeci — i sad je čini se bio dosta upućen u dobrotu Isusa. Prolazili su dani, a dječak se spremio, odlučio da će on sam potražiti malog Isusa. Čim ga bude vidio, poći će k njemu i kleknuti će i moliti odijelo i malo bonbona. To će sve odnijeti i pokazati starom prosjaku, a on ga onda ne će tući. Sasvim je stalno da i njemu pripada odijelo.

Bila je cička zima i tako su gusto padale pahuljice velike i bijele, pa se samo ljeskahu u mjesečastom svjetlu elektrike . . . Danas je badnjak; dan kada Isus posjećuje djecu. On je sa čežnjom čekao taj dan, i doče-

kao ga. Nije se brinuo za prosjaka; nego je izašao prije njegova dolaska i uputio se u gradske ulice, da traži i dočeka dobrog Isusa.

— O kako je tu lijepo! Koliko svijeta tu čeka na darove, — mislio je mali bogac.

Veliki rasvijetljeni izlozi puni svakojake robe, pa svačega za jelo. Jedan mu se izlog osobito svidio. Pun je kobasica, bonbona u srebrnim papirima i čašama i drvce je tamo božićno i andjel je tamo na vrhu.

— Jest, djeca pravo imaju — sve je tako, kako su kazala. Ovdje je već bio mali Isus — tu je ostavio drvce — — — ali je lijepo. Tu su dobra djeca.

Ovo ga je ohrabrilo. Stalno će on dobiti odijelo i bonbona. Samo malo mora da čeka. Lutao je ulicama no maloga Isusa nema. Bilo mu je zima. Strahovito je prozebao. Stao je pred izlogom jednoga mesara. Miris mesa i kobasica danuo mu je u nos i maloga spopadne želja, da jede . . .

Nitko mu ne pruža ništa. Ljudi ulaze i izlaze iz mesnice, ali njemu ne daje nitko ništa. On je osjećao silni glad. — Ah, da već dodje mali Isus, da me obuče, pa da idem staromc prosjaku. — On se odluči još čekati.

Pošao je natrag drugom stranom ulice. U jednoj veži, opazi mnogo borova. Tu će ih mali Isus uzeti — i okititi, tu ću ja njega dočekati.

On se uvuče u vežu, pod borove. Zgurio se i šutio. Zavukao se u krošnje jelovih ogranaka. Sjedio je mirno. Zima ga tresla, sav se ukočio, uledenio. Spuštao se san na umorne oči dječaka. Tijelo slabašno u jadnim prnjama drhtalo je, a dijete je padalo u sve dublji san.

Veža kao da biva svijetlija. Netko kiti borove. Toliko krasnih uresa sa mnogo svijećica rasvjetljuju vežu. Gle, ručica nevidljiva postavila je andjela na vrhu ogranaka. Kako su lijepi, bijeli. Čudo! Pa pjevaju: Uzmi ove sve bonbone — svi su Tvoji, dobri ubogaru, mi andjeli priredjujemo Tebi drvce. A on uzimlje bonbone. Kako su slatki. Koliko je prijaznosti u tih andjela.

— Ti si dobar, mi tako volimo dobru djecu. Evo ovo odijelo bijelo iz same svile, to uzmi, to je tvoje — mi ti darujemo

Veža se rasvijetlila. U nju stupi divan čovjek, sa lijepom bradom, sav u bijelom, u divnom odijelu. A svi andjeli pokloniše se, skupiše oko njega i pjevaju. Slava Bogu na visini. Kako je to lijepa pjesma.

Dječak se sasvim ukočio. Poplavile ruke, niti se ne miču iz poderanih hlača. On pada u sve dublji san — on je prestao da osjeća zimu.

— Pogledaj dobri dječače gore, vidiš tamo one predivne čiste i svijetle visine. Poznaš li ono tamo mjesto? — — Poznam. To je nebo.

— A ono tamo — ono gore, pogledaj — pokazivao je prekrasni s dobrote čovjek, poznaš li ono tamo lice?

— Poznam, to je mama. Mama uzmi me k sebi, da mi bude tako lijepo kao i Tebi. — A ona se smiješila. Spustila se iz svijetlih visina k njemu. — Mama, je li tamo toplo? —

— Tamo je toplo!

— Mama, je li ovo moje odijelo?

— Da — to je tvoje.

— A tko je ovaj dobri čovjek?

— To je Onaj što ljubi djecu. On te zove k nama!

A On se sagne, uzme dijete za ruku, lako ga digne. — »Pustite malene k meni, jer je njihovo kraljevstvo nebesko!«

— Kako divno govori!

Andjeli se poredaše. Pustiše divnoga čovjeka naprijed. I zasviraše.

— Hodi mali patniče. Hodi, — govorio je jedan andjel.

— Ja sam Te ipak našao: ali i mamu, — govorio je blaženi bogčić.

Oni se dižu u visinu. Isčezavaju. Sve biva svijetlije. Majka bogčeta spušta se niže, uhvati ga za ruku — i on prhne visoko vodjen od Njega i majke.

Andjeli trube, nebesa se raduju, došlo je k njima dobro dijete...

Malo tijelo ukočilo se u veži. Poderančić zguren pod granom stisnuo se. Netko je dolazio kući s malim psetancem. Psetance se zaleti pod ogranke i poče da laje. Čovjek zaviri, pogleda još bolje, trgne se. Opipa maloga ubogara, zove ga, no on šuti.

Mali je već davno kod svoje majke.

— Ustani, mali, tko si?! — Ništa. Mali šuti.

Čovjek ga prodrma. Nespretno ga prihvatio, a malo smrznuto tijelo pade na pod.

— Pomoć! Pomoć! — vikao je pridošlica.

Sjatio se svijet. Veža je bila puna.

— Zar nikoga u cijelom gradu nije bilo da ga ugrije — govorila je jedna sirota žena.

— Bog ga je ugrijao! To je njegov badnjak! — govorio je neki čovjek.

Došao je poslije liječnik, policija i kola za spasavanje i smrznuto truplo malog ubogara odvezoše iz veže.

A gore u katu svirala je i pjevala neka gospodja u toploj sobi sa svojom djecom: *Radujte se narodi, kad čujete glas.*

Prodavačica ciklama.

Sinuli su prvi topli traci proljeća. Po cestama još je blato, a na pločnicima grada gusta prljava bljuzgavica. Na jednome uglu živahne ulice, krcate prolaznicima, stoji djevojčica, držeći u ruci nekoliko kitica ciklama. Rumenkaste cvijetiće sa smedjim stapkama stisnula je djevojčica u svaku ruku i nudi prolaznicima.

— Gospodjice, milostiva, kupite ciklame! Samo dva dinara. Kupite!

No prolaznici se ni ne osvrću na ubogu poderanu djevojčicu. Njeno žuto lice, slabo odijelo, poderane cipele, sve je to bilo u protivnosti s onim otmjenim gospodjama, što su prolazile u krznenim kaputima, u kožnatim rukavicama i dvostrukim cipelama.

Poplavile su ruke ubogoj djevojčici. Već se spustilo sunce. Jače se osjećala studen, a mala prodavačica stajala je još uvijek na uglu nudjajući svoje ciklame.

— Kupite milostiva još ove dvije kitice, nemam više, kupite!

U džepiću na pregači stisnulo se nekoliko dinara, sav utržak što ga je sabrala mala prodavačica. Ona turi ruku u džepić i poče okretati i trljati ono nekoliko dinara. Nekuda se zagledala u neku tačku i čitavu svoju pozornost posvetila je toj tačci.

— Hej, mala, pošto su ciklame — upita jedan prolaznik.

Prodavačica se trgne; pogleda gospodina i odvrati:

— Samo dva dinara!

— Dva dinara! To je mnogo za tako malo ciklama!

— Nije mnogo. Koliko sam se napatila po bregovima i blatu, dok sam ih nabrala.

— No, pa neka je, uzet ću obadvije kitice!

Gospodin plati, uzme ciklame i nestane u gomili prolaznika.

Prodavačica spremi novac i polako podje od ugla. Išla je ulicom. Uklanjala se prolaznicima, dok nije izašla iz one vreve, a onda se požurila. Žurila se prema kraju grada. Tamo ona stanuje sa svojom bolesnom majkom i još dvijema manjim sestrama. Pod krovom u jednoj siromašnoj sobici smještena su ta četiri života, prepuštena sama sebi. K njima se žurila mala prodavačica. Prije nego je ušla u kuću, naišla je u jednu mljekarnu i kupila kruh.

— Imate li još litru mlijeka?

— Imam; samo požuri Ivka, jer ću prodati, a danas više ne ću dobiti mlijeka, — živahno je govorila mljekarica.

Ivka uzme kruh i otrči u svoj stan. Ostavi kruh, uzme posudu i otidje po mlijeko.

Na postelji je ležala kao suva daska neka žena. Oko nje se skupilo ono dvoje djece bose i u košuljicama. Grijali su se kod matere pod jorganom kao pilići.

— Mama, Ivka je prodala ciklame! Donijet će nam mlijeka, sad ćemo opet jesti.

— Oh, djeco, danas još nismo jeli, osim suhoga kruha. Ni toga nije bilo dosta.

— Dobra je Ivka — rekla je jedna mala.

— Dobra nam je, — da nje nema, što bi mi sada radili. Umrli bi od glada.

U to se vratila Ivka. Donijela je mlijeko. Iz šume je jučer ponijela i malo suvaraka, pa je naložila vatru i za čas je u sobi bilo toplo.

Mlijeko je brzo zavrelo, pa onako vruće nalijevala ga Ivka u drvene zdjelice i oni slasno večeraše.

— Mama, danas sam bila sretna. U šumi nisam vidjela lugara. Naišla sam na mnogo ciklama na jednome brdašcu. I suvaraka sam našla u blizini. Mnogo djece prodavaju ciklame, pa nisam mogla brže prodati. No ja sam svakome nudila. «Kupite, gospodjice, kupite gospodjice«. Skupila sam skoro dvadeset dinara. Cijeli dan sam izgubila. Mama, jesi li ti danas što jela?

— Ništa, moje dijete. Ono malo kruha, što je ostalo od juče, dala sam djeci. Ja nisam ni gladna. Bolesna sam — govorila je slabim glasom mati.

— Majko, je li ti već bolje?

— Malo mi je lakše, ali još dugo će trebati dok ozdravim.

— Mama, sada dok cvatu ciklame, ja ću svaki dan donijeti po koji dinar. Sutra rano idem u šumu.

— Čuvaj se lugara, dijete! Ako te zatekne, on će te tući.

— O majko, ja pazim na njega. Ne će on mene zateći! Bježim ja kao srna preko brežuljaka.

U sobi je bio mrak. Ivka upali svjetiljku, opere one zdjelice i spremi preostali komadić kruha.

— Prije nego što podjem u šumu, kupit ću još jednu litru mlijeka. Zamolit ću susjedu, da ti obari mlijeko. Ja ću majko opet sutra donijetii novaca i suvaraka. Kad bi cijelu godinu cvale ciklame! O što bi nama dobro bilo. Svaki bi dan imali kruha i mlijeka!

Majka zastenje.

— Joj — joj — boli! Joj!

Ivka pritrči svojoj majci, pokrije ju i pomiluje.

— Majko, ne boj se! Ivka će ti donijeti mlijeka i suvaraka. Ti ćeš ozdraviti, pa ćeš opet prati rublje po tudjim kućama!

— O Bože, kako je ta patnja strašna. Nigdje ništa, a sada ni zdravlja.

Bolesna je žena uzdisala. Bilo joj zlo, ali ona upne svu snagu svoju, stisne zube i zatvori oči. Ukoči se i tako ostade u tome položaju.

— Majko, je li ti sada lakše?

— Je, lakše je — tiho odvrati majka.

Ivka i djeca se skinu, ugase svjetlo i odu spavati. Ujutro rano digne se Ivka, kupi kruh i mlijeko i ode u šumu.

Šuma je bila dosta daleko. Jutro je bilo hladno, ali vedro. Po putovima bilo je mnogo blata. Ivka je ipak brzo koračala prema šumi. Kad je ušla u šumu, obujmi ju onaj svečani mir u šumi. Drveće je još golo, mrko, a Ivki se činilo tako ponosno, na svoju snagu i uzrast.

— O da može čovjek narasti tako visok! Ala bi to čudno bilo, da hodaju ulicom ovako ogromni ljudi. Kolike bi onda kuće bile! — Ivka se nasmije. Naopako, što bi mi onda plaćali za stan, a ne možemo platiti ni ovaj mali. O

ne, dobro je baš tako, kako je sada. Uh, ala sam luda! No ova misao nekako se Ivki svidjala, i ona se navraćala neprestano k njoj. Stala je na jednu stazu i zagledala se u guste bukve. Njoj se pričini, da će one prohodati i gledala je, kako polako hodaju bukve i gaze s korijenom ogromnim, žilavim, kao zmajskim nogama. Zagledala se Ivka u svoju vlastitu misao i tako uživjela, da je stala uzmicati pred tim gorostasima, bukvama.

— Ne, ne, one ne hodaju! O luda sam ja, što vidim varavo. Bukve stoje, ne hodaju. To sam ja budalasta. Onda se sjeti, pošto je došla u šumu i jurne kao lasica preko vrhunaca na drugu stranu, gdje je mislila naći ciklame.

No ona se namjeri na neku prebitu debelu granu, s mnogo suvih grančica i poče da ih kida. Pucale su grančice, a ona ih slagala u mali snop. Povezala ih nekom divljom lozom i taj je zavežljaj objesila na ledja i pošla da traži ciklame. Obišla je još nekoliko brežuljaka, ali ciklama nije nigdje našla. Već je zašla duboko u šumu, kad se namjeri na nekoliko ciklama.

— Bit će ih i više. Sad će one doći. Tu su počele!

Ona brzo pobere ono nekoliko ciklama i zaleti se na brijeg, da potraži rodnije mjesto. Već iz daleka opazi rumenkaste cvijetiće i vrlo im se obraduje.

— Kao i juče — klikne djevojčica — mnogo ih je!

Ivka položi snopić suvaraka i poče brzo brati. Brzo je nabrala jednu kiticu i povezala ju sitnom lozom.

— Dva dinara već sam zaslužila! — Ivka zastade i promatraše ciklame.

— Bit će ih sigurno deset kitica. O, danas ću mnogo zaslužiti. Kupit ću svakoj sestri jedan bonbon i još litru mlijeka. Kako će se one radovati bonbonu. Već dugo sirote male nisu dobile bonbona. A oni bonboni s slikom lava tako su slatki i tečni. Mljekarica ih imade punu veliku čašu. No ne bi mi nikada dala ni jedan. Da ja imadem bonbona, ja bi dala sirotoj djeci. Ona je tako sebična! Kako samo mjeri mlijeko. Svaku kap odlije. Ne, u nje nije dobro srce.

Ivka se prihvati posla, pa je slagala cvijetić na cvijetić. O, kako lijepo miriše sada ujutro! Kako su svježe! Poprskat ću ih vodom na potočiću, da ne uvenu!

— Deset kitica, dvadeset dinara! To ćemo imati mlijeka i kruha još dva dana. Tako se može živjeti, kad je

dva dana unaprijed osjegurano mlijeko i kruh. Ali juče i prekjuče bilo je tako zlo! Nismo imali što jesti. O moje sirote sestre, ala su se naplakale od glada. A mati istom! Stenjala je i jaukala. A eto te drage ciklame, nahranit će nas. Dobar je dragi Bog, što daje da rastu ciklame!

Djevojčica je brzo radila. Brala je ciklame i brzo ih slagala u kitice. Žurila je, a snopić suvaraka neprestano je vukla za sobom. Tako je prošlo nekoliko sati, a djevojčica osjeti veliki umor. Zaklapale su joj se oči, a ruke su sve polaganije obavljale posao.

— Tako sam pospana i umorna. Da prebrojim: Sedam kitica. Još tri, pa ću imati dosta. Ovo ju toliko obraduje, da je skupila svu snagu i ustrajnost, da bere cvijeće. Žurila se i posao je opet napredovao. Bilo joj je milo, kad je vidjela, da je skoro gotova.

— Još ovu jednu! To je zadnja.

Kad je i to svršila, ponovno prebroji svoje kitice i veselo klikne:

— Sad je deset. To je dvadeset dinara O, sad ćemo imati mlijeka i dva bonbona.

Zadovoljno je promatrala svih deset kitica, koje je poredala pred sebe. Cvijeće je ležalo, a blago rumenilo i miris privlačilo je Ivkin pogled.

— Baš su lijepe ove kitice! Leže, kao božji snopići! Toliko su dragi i srdačni ti lepirasti cvijetići.

Ivka pokupi svoje kitice, metne ih u pregačicu, podsuče pregačicu, uzme svoj snopić i onako umorna podje prema kraju šume. Smetao joj snopić suvaraka, a bila je već umorna, pa se nije mogla žuriti. Polako se penjala po brežuljcima i osjećala je sve veći umor. Ali ona odluči, da ne će stati dok ne dodje do kraja šume. Kroz rijetko drveće vidio se kraj šume, a ona je morala još dosta dugo da hoda. No umor je bio jači od njene volje, i ona spusti snopić. Sjedne na njega i uzdahne. U sebi je govorila:

— Umorna sam! Bože — koliko je sati! Sigurno je već blizu podne. Tako sam gladna. Nemam ni komadić kruha. Morala sam ga ostaviti sestrama, da ne plaču. No sutra ću ponijeti komadić kruha u šumu.

Ivka je sjela i odmarala se. Negdje u šumi pukne grančica i zašušti lišće. Ona tomu nije posvećivala nikakovu pažnju. No taj se pojav dogodi sada u njenoj blizini, a ona

se okrene. Nekoliko koraka od nje stajao je lugar s puškom, u zelenoj kapi, s perom od kreštelice za kapom, zdravim crvenim licem i velikim brkovima.

— E mala tatice! Juče si mi utekla, ali danas ne ćeš!

— Gospodine, ja nisam tatica! — uplašeno je odgovorila Ivka.

— Ti kradeš drva! Ti si tatica!

— Lugar je imao i pseto, koje je malo zaostalo, a sada je trčalo i kad je opazilo Ivku, počeo je lajati žuti pas.

— Pseto će me! Pseto će me ugristi!

— Neka te samo ugrize — Milov — vikao je lugar — grizi. — Milov je skočio prema Ivki.

Ona se uplaši još jače, uhvati snopić i baci ga prema psetu. Ovo je psa još više razbjesnilo. Sada pas navali svom žestidom i zahvati zubima jadnu suknjicu Ivkinu.

— Obranite me, lugaru, obranite me, pas će me ugristi i poderati. Ja sam sirota, ja nemam više nego tu suknjicu.

— Milov — grizi! — vikao je lugar.

Pas navali još žešće i pograbi zubima za pregaču. Trgne pregaču i prospe sve ciklame.

Tatice, ciklame kradeš! Ej ti nevaljalo derište!

— Smilujte se, mojoj sirotoj majci! Ona je bolesna. Sestrice mi nemaju koru kruha. Smilujte se — ne ubijte me — sirotu!

— Lijenčino, ne ćeš raditi, nego kradeš — Milov — grizi.

Ivka se neprestano branila od psa. Skakala je na sve strane, a pas je skakao za njom, i svaki čas oderao po komadić pregače ili suknje. Ivka je već bila sva poderana, a pas je neumorno navaljivao na ubogo dijete.

— Grizi, Milov — dražio je lugar psa.

Pas je postajao sve žešći. Ivka je vriskala i molila, ali lugara je upravo zabavljalo njeno plakanje i očajna borba sa psetom.

— Grizi Milov — vikao je lugar.

Milov skoči ravno na grudi djevojčice i zgrabi ju zubima povrh ramena na vratu. Snažno prodrma njome i baci djevojčicu na zemlju. Ivka se valjala po zemlji — zaklanjala lice rukama, ali mokra njuška i oštri i iskešeni zubi pseta neprestano su zabadali u lice Ivkino.

— Smilujte se na Boga — smilujte se! — vikala je Ivka braneći se na zemlji od ujeda psa. Ritala se, tukla je onim slabim rukama, vriskala je. Kosa joj se razbaukala. lice problijedjelo od straha i očaja. Ivka se branila, a lugar je mirno vikao:

— Milov, grizi!

Lugar je posve mirno i bez ikakove srdžbe promatrao ovaj prizor. Pas se je razbjesnio i trgao je po odijelu i koži. Iz Ivkinih rana je curila krv, no lugaru kao da nije ovo dosta.

— Smilujte se. Smilujte se na moju bolesnu majku! Ja ću umrijeti, Bože smiluj mi se!

Lugar se nije ni osvrtao na njeno vikanje, a pas je jednakom snagom derao po djevojčici komade odijela i kože. Napokon se lugaru učini dosta!

— Milov — dosta je — marš!

Lugar zamahne rukom, a pas prestane. Zasoptio se pas, sjeo na dvije noge, digao njušku, isplazio jezik i mašući repom gledao svoga gospodara, tražeći od njega pohvalu. Ivka je ležala na zemlji. Teško je plakala i jecala. Iz rana joj curila krv. Njene ciklame izgazio je pas, i one se rastepoše pod psećijim skakanjem.

— Sada ću te još istući — žestio se lugar.

— Ubite me, ubite me! Okrutni čovječe! Ubite me, da se ne patim toliko. Milov me svu izgrizao.

— Digni se — jer ću te tući!

— Ne mogu se dići na noge! — tihim slabim glasom govorila je izranjena djevojčica.

Njeno je lice bilo sve blijedje. Krv je curila iz rana sve jače. Osobito je krv curila iz one rane na lijevoj strani vrata, povrh ramena.

— Digni se, jer ću te tući — govorio je lugar.

— Ne mogu se dignuti — ne mogu!

Ivka je zatvarala oči. Ruke su joj klonule, a zemlja je upijala krv, što je curila iz rana. Kosa joj je popadala po licu i vratu. Sva je bila poderana. Ivka se izvali na ledja, spusti ruke pored sebe, zatvori oči i tako je polako i teško dihala.

Oko njene glave ležale su rastepene ciklame, a pčele su dolazile i zujile oko ciklama.

— Diži se — vikao je lugar.

Ivka je šutjela.

Diži se! — proderao se lugar na Ivku.

Ona je samo šutjela.

— Diži se!

Lugar udari djevojčicu cipelom u rebra. Ona otvori oči, ali niti ne pisnu. Opet se zatvorile oči. Dijete se umirilo. Malo se protegnula. Krv je curila iz rane na vratu i iz drugih rana. Sada se sagne lugar da vidi tu ranu. Dobro ju pregleda.

— Oho! To je pas pregrizao kucavicu. Naopako, ta će tu umrijeti — uplaši se lugar.

Lugar se zaplašeno ogleda okolo, ali nikoga nije vidio. Skoči, pozove psa i naglim korakom pobjegne u šumu.

Ivka je ležala. Činilo joj se, kao da je blizu majke. Ona osjeti miris kuhanoga mlijeka i nasmije se. Još ona dva bonbona drže sestrice u rukama, a onda je nastão mračak, pa potpuni mrak.

Sunce je sjalo, a pod njim su venule ciklame. Ivka je mirno ležala, a sunčane zrake grijale su njeno tijelo. No ono je bilo posve hladno, ukočeno, njega nije više moglo ništa ugrijati.

Lugar je javio šumaru, da je u šumi vuk potrgao jednu djevojčicu. Lovci su pošli da traže vuka, ali ga nisu našli.

Zimske košulje.

Zadovoljan se vraćao u šumu Stanko, dječak nešto stariji od dvanaest godina. Bio je kod svoje majke i donio joj svoju malenu zaslužbu. Majka mu živi podno šume u selu, a u šumi je mali Stanko kuhar. On kuha šumskim radnicima, a oni su ga uzeli iz milosrdja za kuhara. Prošle zime još je radio s njima i njegov otac, ali je ljetos umro i ostavio šestero djece i medju njima najstarijeg Stanka.

Stanko je dosta slab, ali uzrastao dječak za svoju dobu. Plave kose, oči, bijelo lice čine dječaka još slabijim i nježnijim. Šumski radnici, skoro svi seljaci iz okolnih sela, davali su mu hranu badava, a za kuhanje dali su mu udjel, kao da je radnik! S tim udjelom on je svake nedjelje polazio u selo svojoj majci i dao joj sve što je zaslužio. I upravitelj šumskoga rada nije bio rdjav čovjek, pa mu je dao da si odveze drva, suvaraka i klada. Majka Stankova bila je sretna sa svojim sinom. On tako mali, nježan i slab hranio je veliku obitelj od šest članova. Kako je ponosan na svoju požrtvovnost.

No kuharsko umijeće za šumske radnike nije baš tako teško. Hrana im je vrlo jednostavna. Glavno je, da ne pregori, da bude dobro skuhana i masna; a to je mali Stanko sasvim dobro obavio, pa su radnici bili zadovoljni. Svi su ga radnici voljeli, a osobito ga je volio snažni i ogromni kao div seljak radnik, Tomo. Njega su svi radnici smatrali svojim prvakom u poslu i osobito su cijenili njegove dugačke brkove, snažne mišice i jaki glas. Kad je Tomo udario sjekirom po deblu bukve, frcale su iverice kao da ih baca neka nadnaravna sila. Tomo je bio najjači medju svima, ali je bio silni dobričina, a vrlo marljiv i vrijedan. U selu je imao i on svoju kućicu i nešto zemlje, a preko jeseni i zime zajedno s drugim seljacima došao bi u šumu i radio sve do proljeća, dok ga nije poljski posao privukao

opet na zemlju. Stanko je Tomu najvolio, izmedju svih radnika.

Nedelja je poslije podne, a Stanko se vraća u šumu. Visoka šumovita planina izgledala mu je kao ogromni nijemi div, mrk i ozbiljan, ali bezazlen, kao i Tomo. S radošću u grudima, s uživanjem penjao se Stanko na podnožje šume, a u koljenima je osjećao, da je brijeg sve viši i uspon sve teži.

Stanko se zamislio na prošlu zimu. Sjećao se svoga oca, kako su svake nedjelje ovako zajedno polazili u šumu i bili su kao dobri prijatelji. U šumi bi već zatekli Tomu kako oštri pilu ili sjekiru, a onda su naložili vatru i grijali se. Kod vatre su i oni oštrili alat, za sutrašnji dan. Žao mu je bilo oca, ali još se više ražali na majku. Njegova zasluga, što ju je donosio svake subote na večer kući, pričinila mu se malena za toliku obitelj.

— Da barem mogu kupiti svakom djetetu jednu toplu zimsku košulju. Da ih na Božić obradujem. Pokojni otac htio je svake zime da nam kupi tople košulje, ali nije mogao, nije bilo čime.

S tim mislima dječak se penjao u planinu i kad se popeo već dosta visoko, stane na jedan kamen i pogleda u selo.

— Lijepo je selo pod planinom. Eno tamo crkva i škola, a tamo na kraju sela naša je mala kućica. Što radi sada moja majka? Sigurno kuha žgance za večeru. Donio sam i malo masti iz šumskoga skladišta i komad slanine. Bit će im lijepo ove nedelje. Samo, da mogu kupiti svakome po jednu košuljicu!

Stanko je gledao u selo, a to mu je promatranje tako godilo, da nije ni opazio kako vrijeme odmiče i počinje pomalo da mrači.

— Oh, mrak će me uhvatiti. S Bogom moje selo drago — do vidjenja u nedelju!

Stanko skoči sa kamena i udari šumskim putem u visoki brijeg. No kad je došao na put, ugleda on ljudesinu, kako se polako giblje.

— Ej, striče Tomo! I ja sam ovdje! Počekajte me, pa ćemo zajedno!

Stric Tomo se okrene i pogleda niz put. Opazio Stanka i stade.

— Gle maloga, gle kuhara našega! Čekam te, samo polako, dospjet ćemo! Polako Stanko, polako!

Stanko je stigao Tomu i njih dva nastave put u šumu.

— Gdje si ti bio do sada?

— Sjedio sam na kamenu, pa sam gledao naše selo! Mislio sam na Božić. Mislio sam na oca, kako nam je htio kupiti zimske košulje. One od pamučne predje, lijepo išarane, žute i tople!

— Znam ja te košulje — govorio je stric Tomo — pa zašto ne kupiš? Nisu baš skupe!

— Zato, što nemam novaca! Sve što zaslužim, dajem majci, a nije ni to dosta!

— Ti možeš još nešto zaslužiti. Valjan si dječak. Ti znaš dupsti tanjure, zdjelice, kuvače i kvačice za rublje. Vremena imaš dosta. Alat ću ti ja dati. Taj je uvijek kod mene. Pokazat ću ti ja kako se brže i bolje dube zdjele. Eto tebi Stanko novaca!

Dječak je razrogačio svoje lijepe plave oči. Nije nikada ni mislio na taj posao. Ali taj posao nije težak. Pomalo se radi, danas jednu, sutra drugu zdjelicu, pa kuvaču — a do Božića će biti toga mnogo.

— Striče — baš si mi dobar. Tako mi je sada odlanulo. Kupit ću za Božić zimske košuljice.

— Takovih košulja imade u našega kramara u šumi. Pa najposlije ono što bi ti još trebalo, ja ću za te jamčiti, a kramar će ti dati na vjeru.

— O striče, to je jako lijepo od vas! Bože moj, što će se radovati djeca zimskim košuljama!

Ovako razgovarajući stigli su u planinu, gdje se izradjuje drvo. Stanko je bio vrlo veseo. Još nikada mu u životu nije tuklo srce tako živo kao danas. Stric Tomo je izvadio alat i pokazao ga Stanku.

— Evo Stanko ovo je strugalo. Oštro je i dobro. S njime ćeš dopusti. S ovim ćeš opet ugladiti, ovim nožem rezat ćeš bridove.

— Sve mi to posudjate, striče?

— Sve ti posudjujem vrlo rado. Radi pa zasluži, i kupi te košuljice, kad toliko čezneš za njima.

Stanko je potražio u šumi mekano drvo, a Tomo mu je pomogao dovući velike klade u koljebu. Odmah drugi

dan Stanko se lati posla i počeo je raditi. Lijepo mu je posao napredovao, i već za dva tjedna imao je dosta robe.

— Komu ću ja to prodati, striče?

— Kramaru — on će ti dati nešto za taj posao, a on će već dalje prodati drvenu robu.

Stanko ponudi kramaru robu, no kramar se nećkao. A onda je došao i Tomo.

— Što vi tako šeprtljite s tim djetetom? Jeftino vam daje svoju robu. Vi ni drvo ne plaćate!

— Ne treba nitko takovu robu — tvrdio je kramar.

— Nije istina, da ne treba. Ja sam prodao svu robu u gradu. Ali sada nemam vremena, a baš ni volje da radim. Neka mali uživa. Hajde vi kupite tu robu, učinite malome veselje!

— Veselje? — čudio se kramar — zar sam ja zato došao u tu pustu šumu, da činim malome veselje? Nemam ja novaca da sijem po šumi.

— To od vas nitko i ne traži; ali što je pravo treba platiti. Nije ni Stanko našao tu robu na putu.

Stanko je slušao kako se Tomo prepire s kramarom. Gledao je u svoju robu, pa mu se ona sada činila kao bezvrijedna. Ipak je on mnogo radio, dok je izdubio pola vreće drvenoga posudja.

— No, — najposlije uzet ću! — Kramar sada prihvati vreću, istrese robu i poče ogledavati komad po komad.

— Nije baš dobra, rapava je! Teško ću naći kupca za tu robu.

— Rapava? Pa ne može valjda biti glatka kao porculan — prihvati Tomo i poče se pogadjati. Dugo su se pogadjali, napokon se pogode, a kramar isplati robu.

— Bi li vam još donio? — upita Stanko.

Kramar se učini važan. Tobože, on ne zna bi li, ne bi li.

— Ne znam pravo — vidjet ću!

Stanko i Tomo podju iz šumskoga dućana, a Tomo se okrene na vratima, promjeri kramara i upita ga:

— Što ste odlučili, da vam donese robe ili ne?

— Pa neka donese. Ali roba mora biti bolje izradjena. Ovaku robu ne ću više primiti.

— Da ne valja, ne bi ni sada uzeli robu — ljutio se Tomo izlazeći iz dućana.

Stanko je bio veoma radostan. Toliko je dobio novaca, da već može kupiti jednu zimsku košulju. Stanko je počeo računati, koliko mora još izraditi robe da kupi šest košulja. Morao bi izraditi dvije i pol vreće! Ovo pol vreće radio je četrnaest dana. Dakle skoro deset nedelja, a toliko je baš do Božića.

Stanko se prihvati posla. Čim je više radio, bio je sve spretniji u poslu. Tomo je oštrio alat i brinuo se, da bude dosta valjanoga i mekanoga drveta. Više je puta i on izdubio koju zdjelu.

Stanko je dolazio svake nedjelje kući i radovao svoju majku, braću i sestre sa zimskim košuljama. Djeca su čeznula za Božićem. Nikada u životu još nisu toliko slasti osjetili, toliko radosti, kao ove godine. Nedeljom kad je Stanko došao kući, sjeli bi svi skupa i pričali o lijepim zimskim košuljama.

— Moja će košulja imati crvene šare, — je li Stanko? — govorila je najmladja sestrica Stankova.

— Tako je, crvene šare, a bracina će košulja imati zelene i plave šare. Puceta će biti crvena, plava i crna. Gledao sam košulje, kod kramara, ma ne mogu se nagledati što su lijepe!

Djeca su pljeskala. Veliko veselje spopalo je djecu. Stanko im se pričinio bolji nego otac. Stanko je postao središte njihova života. Zimske košulje ispunjavale su čitav život siromašne djece.

Stanko je radio marljivo i donosio kramaru drvenu robu. Sada je kramar bez prigovora kupovao robu i plaćao je istu cijenu. Stanko je izradjivao sve ljepšu robu, no nije mu toliko stalo da poboljša cijenu, koliko, da može stalno prodavati robu kod kramara. A kad je došao u dućan — nije mogao skinuti očiju s onih košulja.

— Što ti toliko gledaš u te košulje? — pitao ga kramar.

— Gledam kakove su! Dopadaju mi se, a nemam još dosta novaca.

— Ja ću ti dati na vjeru. Koju hoćeš?

— Ne, ne, bez novaca ne ću. Sad mi više ne fali mnogo. Ješ jednoć kad prodam, imati ću dosta.

— Ali košulje ćeš kupiti kod mene. Ako ne kupiš, više ne ću ni ja od tebe kupiti robu.

— Kupit ću kod vas.

Stanko je izradjivao svoju posljednju robu pred Božić. Sve je one novce lijepo spremio kod strica Tome, a on mu je novac sačuvao. Mnogo je Stanko mislio na zimske košulje. Na Badnjak, kad dodje kući, kakovo će to biti veselje! Onu košulju s crvenom šarom dat će sestrici. To jadno dijete hoda po sobi u slaboj pokrpanoj košuljici. Ne ide van po cijelu zimu, jer nema što da obuče. Bosa hoda po sobici — i svejedno je tako debeljkasta i zdrava.

Stanko je već unaprijed promatrao, kako nosi veliki omot, lijepo svezan u papir, a u njemu zimske košulje. Sva ga djeca čekaju kao nekakvoga spasitelja. O to će biti radost. Sjetio se on i svoga oca, koji je toliko želio da kupi djeci zimske košulje.

— Ne mogu, pa ne mogu — govorio je otac — a gle, ja mogu. Otac nije mogao raditi ovako sitni posao — a ja opet nisam za teški posao. Nojtopliju, najljepšu i najbolju košulju dat ću svojoj majci. Ona se mnogo pati s tom dječurlijom. Da nje nema, što bi bilo od nas? Pomrli bi od glada i nečistoće. Koliko je dobro srce u moje majke patnice! O, ona zaslužuje najbolju zimsku košulju. Na veče pohodit će nas i stric Tomo. Ali će se smijati djeci, kad ih vidi u onim lijepim novim košuljama. Stric Tomo toliki je dobričina, da se uvijek raduje s djecom. Da on nije tako dobar, nikada ne bih ja pravio tu drvenu robu tako lijepo i brzo. Dobar je stric Tomo. On će doći k nama za položajnika, a mi ćemo onda biti sretni cijelu godinu. Tako govore stari ljudi u selu, a oni dobro znadu gdje čovjeka čeka nesreća.

Stanko se zanio u svoje misli. Pred njega su stala sva braća i sestrice i svi bili tako radosni. Nema ni traga kakovoj žalosti. Zimske košuljice učinile su toliko veselja, da se oni osjećaju najsretniji na svijetu.

Stanko se ovako zadubio u misli i dubio zdjele. Šuma je ječala od sjekira radnika ,a najjače se od svih udaraca raspoznalo udaranje strica Tome. Stanko je znao gdje Tomo radi i poznao je po udarcu, kad Tomo tresne u deblo.

— Oh, jak je Tomo! Naopako, da koga udari! Ubio bi ga!

Stanko je dubio zdjele i kuhao večeru. Vatra je gorjela, a kod vatre je on toliko vidio, da je mogao nesmetano raditi. Onda je pogledao svu robu, što je izradio, pa mu se činilo malo.

— Još dosta treba. Morat ću i po noći raditi samo da svršim na vrijeme.

Radnici su došli na večer kući. Bila je već zima, a koljeba je bila topla i puna dima. No njih se smeta tako dim kao druge ljude.

— Stanko, je li toplo? — pitali su radnici.

— Jest — toplo je.

— Jesi li skuhao večeru?

— Jesam, skuhao sam. Imat ćemo krumpira sa slaninom. Slanina je lijepa mekana, dobro je kuhana — —

— Uh, što sam gladan, — govorio je stric Tomo!

Stanko mu donese večeru. Sve se to obavlja jednostavno. Skine se kotlić sa lanca i metne na panj, ukopan u zemlju, što im je stol, a oni onda sjednu na komade drveta i tako slasno jedu, kao da su za kraljevskim stolom.

Stanko je poslije večere marljivo radio. Dubio je zdjele, a stric Tomo pomogao mu praviti kuvače. Radnici su otišli spavati poslije večere, a njih dvojica radili.

— Striče Tomo, hoćete li vi doći k nama na Badnjak?

— Zašto da dodjem?

— Da nam budete položajnik. Kažu, da je to sreća.

Tomo se nasmije ispod brka, a veliki brk se zatrese.

— E pa doći ću! Sigurno ću doći, kad je to sreća.

Tomo je još malo radio, a onda se i on izuo i legao obučen kao i svi ostali radnici. Tomo je radio dalje i polako dubio zdjele i tanjure. Već je bilo dosta kasno. Radnici su hrkali, vatra je gorjela, a drvene robe bilo je sve više. Stanko se opet udubio u svoje misli.

Badnje veče bilo je vrlo blizu. Već se osjećao Božić pred vratima. Prošle nedelje, kad je Stanko bio kod kuće, bilo je toliko radosti, da već nije mogao izdržati od cike djece. I mati se bila poveselila toploj zimskoj košulji. Stanko je gledao košulje na polici u kramarovom dućanu i odabrao najtopliju i najljepšu za svoju majku.

— Samo dok dovršim ovo nekoliko zdjela, onda je sve u redu.

Dok je on tako radio, začuje kukanje. On naćuli uši.

— Jest, to ćuk pjeva nad koljebom. O to nije dobar znak. To bi moglo slutiti na nesreću. Može tko umrijeti.

Stanko pogleda na radnike, što su spavali, ali oni se ni ne makoše na pjevanje ćuka.

— Od njih nitko ne će umrijeti! O Bože, mogla bi umrijeti moja majka, prije nego dobije zimsku košulju!

Ova ga misao rastuži. Majka da mu umre nekoliko dana pred Božiš, to bi bilo užasno. Ove ga misli toliko rastuže, da je izgubio volju za rad. No ćuk je još pjevao.

— Oh! nesretna ptico! Zar baš nad menom pjevaš?

Ali ćuk je pjevao bezbrižno dalje, a maloga Stanka uznemiri ovo pjevanje. On pokupi alat, ugasi vatru i legne medju radnike. Tekar što je legao, prestane ćuk.

— Eto sad je prestao kao da me htio otjerati na spavanje.

Stanko je bio umoran i brzo je zaspao. Ujutro se rano probudio i skuhao radnicima ručak. Kad je stric Tomo polazio, zaustavi ga Stanko, pa mu žalostan ispriča dogadjaj s ćukom.

— Ne boj se ti mali nesreće! Odakle da ćuk znade što će biti! Ćuk je budalasta ptica, što se klatari noću po šumi! Samo ti radi, ne boj se za tvoju majku!

Ovo ohrabri Stanka. Radio je vrlo marljivo cio dan, pa je tako nastavio kroz dva dana. Tomo mu je pomagao, a treći dan, napuni Stanko vreću s robom i ode kramaru.

— Evo roba je tu. Imade je nešto više.

— Hoćeš li kupiti košulje?

— Hoću, po njih sam i došao. Stric Tomo dao mi je svu prištednju. Imadem novaca dosta ,ako uzmete i ovu robu.

— E onda ćemo trgovati. Istresi robu!

Stanko istrese robu, a kramar je brojio i pregledavao komad po komad.

— Sve je u redu! Dobro si napravio! Sad, da skinem zimske košulje?

— Da, skinite — ali sve skinite, da izaberem u svakojakim šarama. Najtopliju i najbolju ću za moju majku.

— No ti si dobar sin, dobro dijete! Evo vidiš, ova je najtoplija.

Kramar je nabacao nekoliko svježanja zimskih košulja na dasku, a Stanko je raširio oči, upro pogled u šare na prsima. Bilo je tu svakojakih boja, a sve se dopadale Stanku.

— Što dišeš tako naglo, je li ti zlo? — upita kramar.

— O one, veselo odvrati dječak — Kadgod sam ovako veseo, onda dišem naglo. To se ja radujem!

— Čemu se toliko raduješ?

— Zimskim košuljama!

— A vjeruj mi Stanko i ja se radujem. Najvolio bih, da ih više nema ni jedne. Ja se radujem kad prodam, a ti kad kupiš! Vidiš, kako je to lijepo, svaki od nas našao je svoje veselje!

— Istina, istina, ali ja se ipak više radujem. S ovim ću košuljama obradovati svoju majku, braću i sestre. Tri mjeseca sam radio za šest košulja!

— No to si samo radio, kad nisi imao drugog posla. Zato si ti valjani dječak. Kad opet izradiš posudje, a ti ga donesi. Uzet ću ga još.

Stanko je izabirao košulje. Nije ih mogao dugo izabirati. On ih je već prije zapamtio, a sad ih je samo ogledavao i odmah mećao na stranu. Kramar je svezao sve košulje u veliki papir, a Stanko je bacio omot u vreću i veselo otišao iz dućana.

Kad je došao kući, našao je radnike pri vatri. Bila je već večer, a oni su se grijali oko ognjišta.

— Kupio si košulje Stanko — veselo ga zapita Tomo.

— Kupio sam, hvala Bogu — tu su! Uh, sad će biti radosti kod kuće! Striče, cijelu noć gotovo nisam oka stisnuo od veselja. Kad sam vidio, da je roba gotova, htio sam odmah poletiti do kramara, da kupim košulje.

— Što se raduješ tim košuljama toliko?

— Kako da se ne radujem. Još pokojni otac htio je svake zime da nam kupi košulje, pa nije mogao. A evo ja prvu zimu radim, i kupio sam. Majci sam kupio najljepšu i najtopliju.

— No dobar si dječak, a što ćeš sutra?

— Čim zakuha u kotlu, ja ću u šumu po granu, a vi ćete po plaću, pa ćemo kući. Badnjak je, slabo se kuha — post je, pa nemam ni posla. Zaista radnici su otišli u šumu, a stric Tomo otišao je s računom po novac.

Stanko je otišao poslije njih u šumu, da donese granu za Božić. Naložio je vatru, pristavio jelo. Pogledao je još jednoć svoju vreću i pronašao, da je sve u redu. Košulje su na svome mjestu. On zaključa koljebu, pa sa sjekirom podje u šumu, da usiječe granu.

Smiješkao se cijelim putem. Zimske košulje s tako lijepim i mnogobrojnim šarama sačinjavale su glavnu sadržinu njegova veselja. Danas na veče kad dodje kući izvadit će iz vreće omot i podijeliti sve košulje. Kakovo će to biti veselje!

Radnici su bili dosta blizu koljebe, a i Stanko je pošao na onaj kraj, da usiječe granu. Dok je tražio granu, sve dotle ga prožimala neka osobita ugodnost.

— Košulje su dobro omotane. O moja draga majko, koliko ću te razveseliti s tim zimskim košuljama!

Dječak je prolazio kroz grmlje i tražio zgodnu granu. Snijega je bilo malo, pa mu nije ništa smetalo, da se giblje spretno i okretno izmedju grmlja. Njegove su misli letjele u selo! O, dobra dva sata hoda imade do sela. Dok on bude pospremio koljebu i sve stvari, dok podijele zaslužbu, taman će pred mrak stići u selo. Selo će već biti rasvijetljeno i njegova će kućica danas sjajiti. Majka je sigurno kupila nekoliko svijećica, pa će ih pomećati na božićnu granu, a možda će još što biti.

— Možda će biti i po koji kolačić ili jabuka. Lijepo će provesti ove godine Božić. Svi će biti u zimskim novim košuljama, samo on nije sebi kupio košulju! Poslije, dok zasluži, kupit će i sebi, ali glavno je, da kupi majci i djeci. Ona, sirota mati i djeca već nemaju ništa toploga da obuku. A gle, što se dade nabaviti iz drvenih zdjela i kuvača! Stric Tomo je pametan čovjek. Kako ga je lijepo svjetovao i kako je lijepu korist izvukao s njegovim alatom! O, današnji Badnjak ja ću dugo pamtiti. Nikada nije bilo toliko veselja, kao što će biti danas.

Dječak je otsjekao granu; zaprtio ju na ledja i prošao kraj radnika ravno prema koljebi. U blizini koljebe osjeti on neki miris paljevine.

— Tko to vatru loži — i on se ogleda na sve strane, ali nije nikoga vidio. Pošao je dalje i na svoje veliko čudo opazio je dim, baš u pravcu koljebe. Stanka taj dim uozbilji. On se smrkne i trgne — skoči nekoliko koraka i

zastade kao okamenjen. Nije znao što da kaže. Nije se znao maknuti. Sav se ustremio i njemu se činilo, da ga neka sila tjera u vis. Kapa na glavi je rasla, kosa mu se dizala, oči izbečile, u grudima mu je stao dah. Ruke se kočile i grčevito savijale, a prizor pred njim bio je sve strašniji. Plamen je baš u taj mah sa svih strana uhvatio koljebu, a suve daske su pucale. Stupovi su gorjeli, plamen je obijesno liznuo, zahvatio koljebu izvana i nutra i zagospodario cijelim malim prostorom siromašnoga šumskoga radničkoga stana. Stanko se ipak trže i iz svega glasa kriknu:

— U pomoć, u pomoć, gori koljeba. U pomoć!

Radnici su lupali sjekirom i nisu čuli njegovo zapomaganje.

— U pomoć, u pomoć! — vikao je uplašeni dječak i jurnuo prema koljebi. Htio je spasiti svoje zimske košulje. Pred njegovim očima uskrsnuše šest lica, njegovi najmiliji, a medju njima njegova majka s sklopljenim rukama i kao da svi viču:

— Stanko, Stanko — spasi naše košulje!

— Hoću, — nehotice je dječak uskliknuo. On osjeti u sebi silnu snagu. Činilo mu se da je jači od strica Tome. Zaleti se sa sjekiricom u plamen i udari svom snagom po jednom stupu na vratima. Htio je da provali kroz vrata. Stup se zaista sruši, ali plamen sada provali još većom žestinom. Bijesno i okrutno je harao po malome radničkom stanu i tako se razbuktao, kao da nema preče potrebe, nego što je uništenje te radničke koljebe.

Stanko je još koji puta udario po stupovima no svaki udarac samo je pogodovao požaru! Bio se ispurio, i kad su vrata pala, pogledao je on u nutrinu i opazio vreću, — lijepo složenu, crnu. Bila je sam ugljen.

— Oh! moje košulje! O moja majko kako si nesretna!

U taj mah doletio je stric Tomo. Trčao je, jer je već izdaleka osjetio požar, i slutio, da bi to mogla gorjeti koljeba. Onako ogroman i snažan, istrže iz ruku Stankovih sjekiru, i udari njome po stupovima.

— Bože, Bože, zašto me kažnjavaš?

— Ne plači, mali, možda ti nisu izgorjele košulje.

— Jesu ,eno tamo je samo ugljen, sve je izgorjelo.

Sada su dotrčali i drugi radnici s velikim sjekirama,

i oni udariše čvrsto po stupovima, a koljeba je za čas bila slupana. Radnici sjekirom izvukoše daske i razbacaše po šumi, a snijeg je pogasio žegu.

Svi su stajali oko koljebe i gledali prizor, koji nije bio toliko strašan, koliko bolan. Stanko je stajao kraj koljebe. Još uvijek je gledao u mislima svoju majku i sestre, gledao ih je kako mole svoje zimske košulje, a koje su sada ležale pred Stankom, kao mekani i fini ugljen. Vjetrić zapiri i podiže laganu prašinu u vis. Ugljen od zimskih košulja razasu se po čistom šumskom zraku. Stanko je podigao oči i gledao za prašinom. Oči mu se napune suzama i ubogi dječak zaplače gorko i bolno.

Stric Tomo je gledao dječaka. Sažalio se na njega i dobroćudno ga upita:

— Stanko, hoćeš li druge košulje? Ja ću jamčiti kod kramara za tebe!

— Hvala, srtiče. Čitavo moje veselje pretvorilo se u dim i vjetar ga je raznio po šumi.

Onda radnici pokupe gvozdeni alat po garištu i nestadoše na šumskom putu.

Stanko je posljednji ostavio garište i dušom punom bola zaputio se svojoj majci i sestrama, noseći im najtužniju vijest: Košulje su izgorjele.

Dva kruha.

(Po istinitom dogadjaju za vrijeme rata u Lici.)

U selu stoji kućica po strani, na kraju sela. Tu je pusto, sve je žega sagorela. Povenulo lišće na šljivama oko kuće, posušile se mlade voćke, a sunce žeže, upravo okrutno pali po onoj sprženoj zemlji, pomiješanoj sa kamenom. Tomu okolišu puno bi bolje pristojao snijeg — siva zimska magla i sjevernjak.

U toj kućici živi Stana, mlada žena jednoga ratnika s jednim svojim djetetom, Milicom, i to je dijete bolesno već duže vremena.

Selo se raselilo, otišli su seljaci, Ličani od svojih kuća, razbjegli su po slavonskim pustarama i šumama, da rade za ono malo kukuruznoga brašna. A ona, Stana, ostala je sama. Već bi i ona otišla, ali zadržala ju je mala Milica, koja je bila teško bolesna na želucu, već dugo vremena. Siromašna majka zdvajala je, no pred djetetom nije pokazivala tu svoju tešku brigu. Ona bi se uvijek nasmiješila i veselim glasom odgovarala, kad bi dijete govorilo da li ima kruha: »Ima dušo, ima milo, puno imamo!«

»A što je selo, onda otišlo, iselilo?«

»Nisu imali kruha ni mlijeka. A majka je jednu kozu sačuvala. Brsti grančice, pa eto tebi mlijeka«.

»A tko nama daje kruh?«

»Tko nama daje kruh? Provizacija kadgod, a sada šalju naši iz Slavonije«.

Aprovizacija je slabo davala. Stana se ustezala od hrane, sva je omršavila, pa kad je dijete pojelo sredinu od kruha, ona je samo grizla suhe korice. Ono malo mlijeka, što je ostalo od djeteta popila bi i to je bila njena hrana. Ona sjedne djetetu na krevet, zagleda se u one crne očice i slabaško, gotovo pocrnjelo lice od bolovanja. U želucu joj zakrulji od glada.

»Majko, što to tebi po trbuhu krulji?«

»Ništa to nije. Tako dodje samo od sebe kad se čovjek nagne«.

»Pišu li naši štogod?«

»Pišu. Kažu, dobro im je i pišu, da će još poslati po mrva brašna. Prehranit ćemo se nas dvije sirote. I ovo što ti je majka sada ispekla, i to su nam poslali naši iz Slavonije. Teta Mara, voli te, pa se smisli na tebe«.

»Dobra je«.

Slabaške dječje ručice, izmoždene, a prstići žuti, suhi, čupkali su rojte iz ćilima, s kojim se dijete pokrilo.

»Kad ću majko ozdraviti? Da odeš vračari«.

»Nema više vračare, umrla je stara od nevolje«.

»Bože! Pa tko će me izliječiti. Znaš mama, ja ne mogu jesti taj kukuruzni kruh. Leži mi u trbuhu kao kamen, pa me boli«.

Materi se smrači pred očima. Znala je ona da je taj kruh pretežak za nju, tako slabašnu, ali nije bilo boljega; nije bilo drugoga; a mlijeka nije koza dosta davala.

»Mama, ajde me vodi u svijet, u Slavoniju, kad je naša Lika ovako opustila, sagorela«.

»Ne možeš, dušo«.

Mala se nakašlje. Zastenje. »Boli me, mama, jako me kolje po trbuhu!«

Ona se sasvim prilegne djetetu. Milovala joj kose, ljubila joj ruku, i ono požutjelo lice, sa bolnim pogledom.

»Pa proći će, zlato, proći«.

Ona se sasvim prilegne djetetu. Milovala joj lišca, u sobi je bilo sve tamnije, a dvije sirote, majka i kćerka u dubokom muku dočekaše noć. Mala je zaspala. Mati ode u kuhinju, napali lučku (velika trijeska od mekanog drveta). Dimilo se iz lučke, a ona je tražila nešto po kuhinji, oko neke čadjave škrinje, od koje je sve odmicala kao s nekim strahom. Približila bi se neodlučno sandučiću i opet uzmakla. Napokon ga otvori. U njemu je bilo malo kukuruznoga brašna, sve što je siromašna žena imala. Duboka briga i potištenost ovlada Stanom. Činilo joj se, kao da iz toga sandučića gleda smrt, jer kad ovo brašno izvadi, kad ga pojedu, što će onda s malom Milicom. Zaplakala je. No živjeti se mora, i ona poče vaditi brašno, da ga prosije, u naćvama, a sutra će ujutro ispeći zadnja dva kruha, pa onda što Bog da.

Kad je prosijala brašno i umijesila kvasac, pokrije naćve, ugasi lučku i ode polako u sobu.

Milica je spavala. Majka se nadvije nad njom, primi je za ručicu. »U vatri je« — prošapće, poljubi malu ruku; prekriži dijete, i spremi se u postelju.

Ujutro rano, tekar je sunce zašlo, diže se Stana, da ispeče kruh. Umijesila je dva kruha, pa naložila vatru, da ugrije krušnu peć, a ona se žurila, da bude svježega kruha, dok se mala probudi.

Baš kad je ona metala kruh u peć, polako je dolazio sa strane dječak od četrnaest godina. Bio je sav odrpan; pocrnio i požutio, bos, a na njemu same krpe. Dugačke, neuredne kose, neumiven, stvorio se najednoć pred peći, pa stao kraj Stane.

»Brojutro« pozdravio je dječak.

Stana se okrene, pogleda ga, a u srcu ju nešto zazebe. Dječak je prebacio torbu s ledja na trbuh. Nasmije se. »Prazna, kao puževa kućica. — Ti pećeš kruh. Čudo!

»Zašto čudo?«

»Pa u Lici se sada slabo gdje i slabo kada peče kruh. Uh što sam gladan«.

Ona je šutjela. Znala je, da prosi kruha, no nije mu htjela dati. Ne će biti za dijete. Ona je metnula kruh u peć i otišla u kuhinju. On je ostao kod peći.

»Mile, idi otuda. Idi kud ti volja. Nemam kruha. Nemam ništa. Ni brašna više; ničega nemam«.

»Pa imaš li koju barem koricu, tvrdog, pljesnivog kruha, za mene je dobar«.

»Nemam baš nikakovog«.

»Stano, ako znaš što je Bog dragi, daj mi komadić kruha, ništa nisam jeo dva dana. Prosio sam posla, prosio sam kod popova, kod učitelja i činovnika. Kadgod su mi dali, ali sad mi ni oni više ne daju, nego eto dva dana živim od vode i zraka. Stano, taj život da probaš!« On zabaci glavu. Zamazana, poderana crvena lička kapica padne mu sa glave, a on upre pogled u jutarnje sunce, a na njemu se potresu sve krpe.

»Kako znaš, ja ipak nemam, baš ništa nemam. Idi, Mile, molim te idi«.

On zaokruži pogledom uokolo. Pogledi Stanu tako dugim pogledom, a licem mu se preli silna bol. On je osje-

ćao nepravdu. Neodlučan stajao je pred zatvorenim zjalom peći, a vrućina iz peći udarala mu je u lice.

»Idi — sada!« viknula je oštro Stana. Mile pokunji glavu, okrene se i ode polako . . .

Stana je ušla u sobu. Pogledi malu bolesnicu, koja je još spavala, pa se uze baviti nekim sitnim poslovima.

Mile, kako je otišao ispred peći, zakrenu cestom, pa se izgubi iza brijega. Polako se penjao na brijeg, šuljao se, da ga nitko ne spazi. Provlačio je kroz sagorelu šikaru, ali pusti brijeg nije privlačio ni ljude ni životinje. On se svejedno bojao, da ga ne spaze. Na vrhu brda, baš kao stvoreno nadje neku rupetinu i u nju se zavuče. Iz te rupe mogao je vidjeti cijelo dvorište, kućicu i krušnu peć Staninu, pa cijelo gibanje. Tu je on pozorno iz rupe promatrao kada će se Stana maknuti, a onda, Bože pomozi. No Stana se nije micala. Neprestano je izlazila iz sobe, pa u dvorište, pa je kozu podojila, pustila ju u šikaru. Koji puta bi zagledala u peć, a onda je zapretala lim pred zjalom.

Mile je čuo plakanje iz sobe. To se Milica probudila pa plače i zove majku. Majka je ušla u sobu; otkrila malu, podigla ju i mirila.

»Jesi li gladna, dušo draga?«

»Jesam, mama. Imaš li mlijeka?«

Ona donese u maloj drvenoj zdjelici jedva da je dno pokriveno, malo kozjeg mlijeka. Dijete je slatko pilo.

»Hoćeš još spavati?«

»Ne, ne ću«.

»Budi dobra, ja idem, da vidim je li kruh pečen«. Mile je sjedio u svojoj rupi. Pazio je kada će izvaditi kruh iz peći. Stana razgrne žar pred zjalom, pa zaviri u peć.

»Pečen je«, vikala je Stana svojoj kćerkici.

Ona izvuče jedan kruh., prevrne ga u rukama onako vrućeg; nasloni ga na peć i odleti po vodu, da ga umije.

Kad je izvadila kruh, odnese ga u kuhinju.

Mile je budno pazio na svaku njenu kretnju. Kad je opazio, da Stana odnosi pečeni kruh; njemu se usta zališe slinom. On zgrči pijesti i turi ih u usta, kao da ima punu šaku kruha. No brzo trgnu ruku, jer se ugrizao za članke.

»Ali lijepo miriše, svježi kruh«.

Stana je odrezala komad kruha. Iz kruha se još pušilo, a ona je pirila u vruću sredinu.

»Evo, majka ti je ispekla kruha!«

Dijete pruži suhu ručicu.

»Piri — dušo, još je vruć«.

»Ne mogu, majko, sape nemam«.

»O! O!«, čudila se Stana, pa se nagne pred djetetom pušući u kruh.

»Je li sada dobro?«

»Jest majko — sad više nije vruć«.

Dijete je polako jelo sredinu.

»A ti dušo, sada budi dobra. Majka ide po vodu. Doći ću ja brzo«.

Stana ostavi dijete. Uzme posude, zatvori vrata od kuće i ode.

Mile je promatrao iz svoje rupe. Vidio ju je posve dobro. Voda nije bila daleko, zato se on odluči, čim Stana zadje pod brijeg, on će se spustiti niz brdo ravno u dvorište. Gledao je pomno za njom, no ona se brzo izgubi. Kad je došla ispod brijega i bila već blizu vode, sjeti se na svoja dva kruha. Uozbilji se, zamisli se, i sune joj u glavu misao, da nije zaključala vrata. »Mogao bi se tko zavući, pa odnijeti oba kruha. Što ću ja jadna.« Ona je uvidjela svoj upravo strašan položaj, problijedi, sabere se, pa odlučno, brzom kretnjom spusti posude za vodu, i okrene trkom kući.

No kada je došla blizu kuće, iznenadi se, vrata su od kuhinje otvorena. Kao bez duše sune, potrči čim je mogla brže, a Mile baš izadje s kruhom jednim prerezanim u torbi, a drugi je turio pod onaj poderani prsluk.

Stana ciknu. Trže se, poskoči nazad. U velikoj uzrujanosti, sine joj prva misao u glavu: Smrt djeteta.

»Ne, ne, nikada, ne će Milica umrijeti od gladi«.

Mile je zastao iznenadjen na pragu. Otvori usta. Upro u nju pogled, i opazivši na njoj odlučnost pogažene i ranjene lavice, nagne u bijeg.

»Kruh mi vrati — lopove, kruh mi vrati, pa idi kud hoćeš«.

»Ne dam, pa makar umro. Ne dam, gladan sam«.

Mile je trčao na brijeg svom silom, no dječak je bio slab, gladan, izmožden, pa mu je otpor bio sve manji.

»Daj moj kruh, kruh mi vrati«.

»Ne dam! — Ubi me!«

Izmedju njih je bivao prostor sve manji.

Stana potegne smrtonosnu kebu, i zavitla njome. Mile se okrene. Izbaci u strahu kruh ispod pazuha i posljednjom snagom navali u brijeg.

»Evo, dao sam ti«.

»Sve, sve, daj, jer ću te ubiti«.

»Ne dam ovo iz torbe, pa makar umro«.

On skoči u grm, i potrči kroz njega, no Stana obidje grm — i stvori mu se u lice.

»Ne daš?«

»Ne«, i on pruži ruke kao na obranu.

Stana mu odbaci ruke, i sune nožem ravno ispod ramena.

»Tako — evo ti kruh!«

Dječak se zaljulja i padne. Stana mu oduzme kruh iz torbe.

Bila je vrlo uzrujana. Digla se. Naglo je disala.

Dječak je ležao na kamenu pod grmom.

»Stano, govorio je umirući dječak. Hvala ti — sad se ne moram više patiti«.

Stana je gledala. Dječak je zatvorio oči, uzdahnuo, stresao se i umirio.

Bijedna žena, raširi ruke, gledajući u visinu, kao da prati dušu Milinu u čistom jutarnjem nebu. »Bože, može li jedna mati, drugčije da radi. Bože, oprosti mojoj griješnoj duši.«

Ona skine pregaču sa sebe i pokrije Milu.

Pokupi onaj kruh i ode u kuću. Baci kruh na stol — i sva očajna pade na djetinju postelju.

Ona obujmi dijete i duboko, grčevito, ludo i patnički u očajnom plaču, stiskaše slabašno tijelo.

»Majko, ta majko, zašto tako plačeš?«

»Sve ćeš dušo doznati, kad dodju žandari«.

Mladi guslač.

Kad se spustila Silvestrova veče, približavao se selu mladi guslač, ciganin Pavle. Kod prve kuće počeo je garavi dječak na guslama da čestita novo ljeto! Zima je bila čvrsta, a dječak bi duvao u prste, da se malo odkrave. Pretrčao je brzo onih nekoliko kućica i skupivši nekoliko »seksera« odžurio u drugo selo za istom rabotom. U trećem selu zadrži se u seoskoj krčmi, gdje su neki ljudi slavili Silvestrovo. Tu im je već dobrano poslije pola noći svirao vesele popijevke, a kad mali guslač nije mogao ništa više zaslužiti, odluči on, da podje kući. Računao je, dok stigne kući bit će baš vrijeme zajutarka, a onda će se svi skupiti u zemnici i brojit će novce . . .

Kad je mali guslač izašao iz gostione, još je bila mjesečina i po toj mjesečini upre on prijekim putem prema svome selu. Osjećao se toplo i turnuvši svoje gusle i gudalo pod pazuho, turi on duboko ruke u džepove hlača. Kuštrava crna ciganska kosa mu je pobijelila, a lice crvenilo od ciče studeni. Sav pokrpan u nekom poderanom dugačkom zimskom kaputu, u zakrpanim hlačama i cipelama, žurio se mali guslač preko široke ravnice pokrite snijegom. Studen je bivala sve čvršća, tako se bar pričinilo malom guslaču i on se sve bolje stiskao u sebe. Ništa nije koristilo ni trčanje ni duvanje u prste. Duboko je disao hladni zrak, a trčeći po polju, ostavljao je iza sebe bijelu paru. Umorivši se nije već mogao toliko da trči i on podje laganijim korakom da se malo odmori.

Od velike studeni da kakogod ubije svoje dojmove, zadubi se mali guslač u misli, u prošlost ciganskih doživljaja.

Sjetio se starogaŠukre, što je nosio carsku bradu i što je bio medju svima ciganima najvještiji kradljivac. Mali se guslač nasmije kod pomisli, kako bi mu sada lijepo bilo, da je umotan u onom glasovitom ćilimu, s kojim se Šukra u zemnici pokriva. Njemu je poznat svaki kutić ok-

rugle prostorije, što imade dvije rupe, u koje je umazano staklo, koje se ne može otvarati ni zračiti. On pomisli na stan seoskog lugara, koji se zrači, pa se nasmije. »Svejedno nisu zdraviji od nas! A koliko pojedu zeceva, a mi jedemo uginule kokoši, pa smo zdravi, kao risovi«.

On pomisli na Šukru, svoga strica, kako sada lijepo sjedi u zemnici, okružen s brojnom cigančadi, pa kako piju rakiju, što su ciganke naprosile, a Šukra puši i pomalo pjeva. Smrad je u zemnici velik, ali njih to ne guši. I dim je više puta velik, ali oni svejedno imadu zdrave oči, s kojima dobro vide, gdje tko što zaboravi, pa u dubokom mraku mogu da se vrate, pa lijepo ponesu. Sjetio se on zgode sa ćilimom. Šukra ga ukrao jednoć, s još nekim rubljem, kad je provalio u kiljer neke udovice. A ona udovica tužila je — prokleta bila! Ciganke su ju klele, vračale su, palile su suhe žablje krake od gatalinke, zakopale su tikvu pred prag udovice, prije izlaza sunca u mladu nedelju, ali udovici nije natekla glava. A morala je nateći, pa da pukne!Ne, ništa, baš ništa se nije dogodilo od toga! I udovica je ostala živa i zdrava, a cigani su izvukli debelih batina od oružnika, no ćilima nisu našli.

Njemu se pričini, da je nešto u korovu šušnulo. On pogleda, a to sjenica skakuće po suhoj grančici. »Ptičice, hodi k meni, pa će te cigo pojesti!« No ptičica kao da nije imala smisla, da sklapa ovako pogibeljna poznanstva, pa prhnu na drugu grančicu korova. On poteče za njom, a ispod njegove noge skoči iz snijega, veliki zec.

Mali se guslač uplaši, ali se brzo sabra, kad je vidio zeca i tužno pogleda za njim. »Eh, eh, da sam tebe uhvatio, na čast ti sjenica. Jeli bi cijeli dan.« Zec nije daleko otrčao, pa se zaustavi, okrene se prema malom guslaču, natulji ušesa i drsko promatraše maloga guslača. On se sjeti, što su govorile stare ciganke. Zec znači nesreću. »Kakovu nesreću?« Mali se guslač nasmije. »Nikakva se nesreća ne može dogoditi meni. Ovo nekoliko »seksera« što imadem u džepu, to ne mogu izgubiti, a drugo što nemam.« Gusle je ćutio pod pazuhom, pa se ogleda, gdje je gudalo! »Tu je.« Ovako umiren mali guslač nastavi put.

Mjesec je izašao. Polako se radjalo zimsko jutro.

Sa sjenicom i zecom izgubio je dosta vremena i jer je stajao, postade mu još više zima. Opet se on zadubi u

misli o Šukri i njegovom ćilimu, koga je sada tako strašno želio, da ga ovije oko ozebla tijela. Sjetio se on kako su onda došli oružnici. Došao je stražmeštar, čovjek s dugačkim crnim brkovima, obrijane brade, crnomanjast, velik, jak čovjek, a s njime jedan vodnik, malo niži, ali čvrst, plavokos s malim brkovima. A svaki od njih imade trskovac, debeo i dugačak. Svrhu trskovca poznavala je cijela ciganska naseobina.

»Gdje je Šukra?« derao se stražmeštar. »Koji Šukra? — milostivi gospodine koji Šukra? zapita primaš. Mi ne znamo, ovaj Šukra, i on gurne jednoga dječačića od pet godina, u košuljici, s kuštravom, crnom kosom i prekrasnom velikim, crnim očima. — Evo ti, to je Šukra!« Stražmeštar, čovjek vanredno vješt u svojem zvanju, prozreo je odmah ciganski lukavost, i bez riječi, samo što se ruka podigla, već je zrakom nešto praćnulo i ciganin samo malo strese glavom od dobivene ćuške.

»Ta nemoj se ljutiti. — Pitao si za Šukru — pa šta me onda biješ?«

»Lopova Šukru, vuci ovamo. Koja je zemnica!«

»Ta, ona je zemnica Šukre našeg, ali on nije lopov.«

»Ne brbljaj, kad pred menom stojiš. Znaš li tko sam i što sam?«

»Znam, milostivi, znam.«

A njih dva onda se otpute nekoliko koraka preko zajedničkoga dvorišta i poviču gromko »Šukra, napolje!«

Mali se guslač nasmije. On je promatrao ovaj čitav prizor iza rpe smeća. Nije se usudio ni glavu pomoliti, bojao se brkatog stražmeštra. On još jednoć opetuje u sebi prizor na dvorištu s onim ciganinom, primašem, pa se glasno nasmije. Veselio se onoj ćuški, jer primaša nije volio, što ga ne će da uzme sobom na svatovska sviranja. Od zime zabrenčaju žice. »O, svirate same!« — progovori on žicama.

On proslijedi svojim mislima k povijesti toga blaženoga ćilima.

Kad su se oružnici proderali izadje Šukra, i tobože, snebi se. Nema pojma zašto ga zovu.

»Šta sam kriv, gospodo?«

»Gdje je ćilim i rublje?«

»Ne znam ja ništa. Kakav ćilim, kakvo rublje?«

A stražmeštar sada točno navede ime udovice, selo i kuće broj.

»Ne znam, ne znam«.

Nisu se oni dugo sa Šukrom gnjavili. Stražmeštar ga uhvati za bradu, a Šukra sav se iskrenuo. »Gdje je ćilim?«

»Ništa ne znam, ništa«.

»Nabost ću te na kolac«.

»Nabodi, ali Bog će te kazniti!«

Oba oružnika prasnuše u grohotan smijeh.

»Radi tebe sigurno ne ćemo odgovarati!«

Stražmeštar ga prihvati za drugu stranu brade i poče ju svakojako natezati, ovamo i onamo, a ubogi Šukra se sav savijao od boli, ali ne htjede ništa priznati. Oružnici ga otjeraše, a poslije osam dana pusti ga sudac kući. Šukra je tvrdio, da je sudac pravedan čovjek. A kad je minulo već prilično vremena i došla zima, Šukra izvuče odnekuda ukradeni ćilim, i sad je njegovo vlasništvo.

Hladan vjetar zafićukne preko poljane. Mladi guslač se strese od zime, a u džepu mu zazveči ono nekoliko »seksera«. Dubok snijeg smetao mu kod hodanja. Mali guslač prikupi poslednju snagu i nastavi trčanjem. Zima mu je bila sve jače, a umor osjećao je u cijelom tijelu. On se potepe i padne, a gusle i gudalo frknuše u snijeg. Teškom se mukom digne umorni dječak. Bio je previše umoran. On pogleda iza sebe i pričini mu se, da je dugo trčao, a tako je mali komadić puta prevalio. Njemu je s desna bilo selo. Još komad puta preko polja, pa će biti kod kuće. Pokupi svoje gusle i gudalo. Pogleda još jednoć na tudje selo i odluči ne svratiti se u njega. Srce ga svom snagom vuklo u zemnicu k onome ćilimu. Taj je ćilim rasao u njegovoj mašti i kakogod se okrenuo, on je bio topao.

Spopade ga silna, neodoljiva čežnja za zemnicom, toplom, smradnom, u kojoj je tolika vika, no baš je težio za njenom sparinom, da se tamo uvuče u one krpetine, pa da spava. Cijelu noć nije spavao. Umor je osjećao vrlo velik, a mali guslač skupi poslednje sile pa nastavi put. Eno vidi se toranj njihove malene crkvice. Još dobar sat i on će biti na cilju. Zaželi rakije. Sad mu je bilo žao, da se nije svratio u selo. Ali daleko je gostiona, i on utaži žedju za rakijom, pa poče opet da trči kroz snijeg. Nije mogao. Umor je osjećao sve veći.

Prolazio je kraj malene šumice. Preko puta spazi panj i odluči da se odmori. Sjedne na panj i misli o ćilimu opet ga zaokupe i on u mašti poče da ćilim omata oko nogu. »Pa i tijelo neka grije«, i on omata ćilim oko tijela, naravno sve je to umišljeno, jer je stric Šukra u to vrijeme sjedio na ćilimu u zemnici. »Pa leći ću na ćilim«. On spusti glavu. Umor i čvrsta studen ovlada dječakom. On osjeti neku osobitu slabost i pričinilo mu se kao da je ćilim topliji. Makne s rukom i gusle padoše na ledja, a gudalo pored njih. On malo otvori oči, a onda ih zaklopi. Sav je pobijelio od inja i izgledao je kao da je obukao bijelo odijelo. Nad njim preleti jato gavranova. Ptice su graktale, ali mali guslač nije im više posvećivao pažnje.

Njemu se činilo, kao da ga ćilim sve jače grije. On vidi Šukru i on je tu i svi mali garavi cigančići, svi su ovdje. pa čemu da se žuri.

Tišina zimska, a zimsko sunce iza šumice polako se pomaljalo. Nigdje stvora. Iz šume istrči lisica. Pogledi malog guslača, ponjuši gusle i kao pomamna otrči natrag u šumu.

S ravnoga polja zastruji vjetar, oštar i hladan. Duvao je po žicama gusala, a gusle su brenčale, kako je vjetar pirio.

Gusle su gudile posljednju pjesmu mladom guslaču.

Priroda je djetetu prirode brujala zadnje opijelo . . .

Orguljice.

Radojica je svršio pučku školu. Slabašan je bio, mršav i blijed, u ponošenom odijelu i dosta poderan. Nosio je ljeti i zimi športsku kapu, već zamazanu. Raskuštrane ne ošišane kose stršile su ispod kape, a vjetar je poigravao s kosama. Živahne crne očice zamišljeno su zurile u svijet.

Radojica sjedi u malenom stanu. Sve je u tom stanu jadno i staro. Izgleda, da sve skupa ne vrijedi ništa, no jedna stvar svraća na sebe pažnju. To su orguljice. Na tim je orguljicama svirao po uglovima otac Radojičin, dok je bio živ, a otkada je on umro već je tomu nekoliko mjeseci, nitko nije uzeo u ruke orguljice. Majka je prala i krpala za druge ljude. Malo je zaslužila, a eto sada nema ju orguljice pravoga vlasnika i njihova pjesma ne čuje se više po ulicama. Ali se opaža i manjak na prihodu.

Radojičin brat je bolestan. — Samo, da mogu platiti liječnika i lijekove on bi ozdravio, pa bi radio i njihov bi se dohodak znatno povećao. Kako bi to bilo ugodno, da njih dvojica zaslužuju. Brat je Radojičin mehaničar, ali je već dugo bolestan, pa je izgubio pravo na pripomoć. Sada im je pao na teret. Moraju ga sami liječiti, a nemaju čime da plate liječnika.

Radojica je zamišljen. Dječak je odlučio poštopoto da pomogne svome bratu. Majka je bila zdvojna. I stanarinu nisu platili i tu nepriliku moraju da svladaju. Mali je Radojica računao. — Stanarina tri sto dinara, a liječnik i lijekovi na tjedan sigurno tri sto dinara, to je hiljadu i pet sto dinara na mjesec.

— Mama, je li to mnogo novaca hiljadu i pet sto dinara.

— Vrlo mnogo. Da mi imamo hiljadu i pet sto dinara, to bi za nas bilo spasenje. Živjeli bi kao grofovi.

— Mama, koliko ti imaš novaca? —

— Deset dinara — odgovori mati.

— To je vrlo malo! S time ne možemo liječiti bracu. Treba naći novaca.

— Tko će nama dati novaca. Svaki čas očekujem kućevlasnika ,da nam otkaže stan.

— Ne će on biti tako okrutan. Vidi on, da je naš braco bolestan. Znade on, da je naš otac umro. Nitko sada ne zaradjuje na tim orguljicama.

U taj mah netko pokuca i udje. Bio je to kućevlasnik. Mali debeljkasti bivši gostioničar, koji je sada živio od najamnine svoje kuće.

— Gospodo, što je sa stanarinom? Ne mogu dulje čekati!

— Gospodine, pogledajte ovu žalost. Vidite da mi je sin bolestan. Čim on ozdravi, ja ću vam platiti. On će opet raditi, pa ćemo zaslužiti, — sve ćemo platiti.

— Tako ste već i prije govorili. Ali izgleda, da vaš sin ne će ozdraviti. Njemu je sve gorje. — Iz postelje digne glavu mladić s voštanim licem, upalim očima, suhim iscijedjenim rukama. Bio je star kojih dvadeset godina.

— Gospodine, ja ću ozdraviti. Meni je bolje. Opet ću raditi, pa ćemo platiti stan.

— Tako ste govorili i zadnji put. Ali za ovo mjesec dana, ja vidim, da se vi niste oporavili, nego još gore izgledate. Vaša bolest napreduje. Vi propadate, moj dragoviću!

— Ja osjećam više snage. Osjećam, da mi je lakše. Ozdravit ću — gospodine stalno ću ozdraviti.

— Hajde neka bude. Ja ću vas pričekati još mjesec dana, ali dalje ne mogu više da čekam. Ja nisam bogataš i ja sam čovjek skromnih dohodaka. — Kućevlasnik izadje. Svi se članovi obitelji zamisliše pa i mali Radojica. On je razmišljao kako da nadje hiljadu i pet sto dinara.

— Ima li gdje čovjek dobra srca, tko bi nam pomogao — mislio je Radojica. Sjetio se on na neku gospodju iz njihova susjedstva, pa je mislio da ima mnogo novaca. On će otići k njoj, pa će ju moliti, neka im pomogne. U te je gospodje dobro srce. Vidio je on, kad je ona dala nekoj djevojčici ponošene cipele i haljine. Gledao je on u te ponošene cipele sa zavišću. Trebao bi i on takove cipele.

Radojica se izvuče i ode u susjedstvo. Plaho se penjao po stubama do stana te gospodje u susjedstvu. Došao je pred vrata i gledao u žutu boju i pločicu na vratima, na kojoj je bilo ime gospodje. Bijelo puce od zvonca virilo je kao bijela boba i treba samo pritisnuti a ono će zveknuti. Nije se usudio i dugo se odlučivao. Napokon polako položi prst na puce i pritisne. Zvonce zabruji, zvekne i odmah se čuli koraci.

— Tko je to, pitao je glas, — kroz neku rupu na vratima.

— Radojica iz susjedstva. Sin orguljaševe udovice. Molim, ja bih govorio s milostivom.

On je čuo kako je nestalo to lice, a onda se opet vratilo i otvorilo vrata.

— Hajde, možeš govoriti.

Radojica je ušao u lijepu veliku i svijetlu sobu. Na mekanoj stolici, presvučenoj baršumom sjedila je stara gospodja sijeda, u crnoj haljini, pa je zato izgledala još bijelija a lice joj izgledalo još više prozirno, uvenulo.

— Što si ti došao mali susjede? —

— Došao sam, milostiva, da nam pomognete!

— Ja? — začudila se gospodja. — Ja, da vama pomognem? Kako si došao na tu čudnu misao?

— Nije ta misao čudna. Vi ste milostiva bogati, a mi smo jako siromašni. Sada, poslije očeve smrti stiglo nas je veliko zlo. Pomozite nam milostiva, mi smo pošteni!

— To je jako lijepo, da ste pošteni! Ali ja vam ne mogu pomoći. Napokon, čim da vam pomognem? —

— Da nam posudite hiljadu i pet sto dinara!

— O! o! čudila se gospodja. Otkuda moj dragi. Ta ja nemam ništa. — Ja sam sirota udovica. — Ja stanujem u ovom stanu i plaćam ga kao i vi.

— Da, ali vi ste onoj djevojčici dali ponošene cipele i odijela. Mislio sam, u te je gospodje dobro srce, ona će se smilovati i mome bolesnome bratu pa će nam pomoći.

— Oh moj mali, ti si krivo shvatio udovicu. Ja nemam ništa, ja sam sirota udovica. Ja sama živim teško. Nego, znaš što Radojice? Ti možeš zaslužiti novaca!

— Zaslužiti — a kako?

— Ostao je verglec od tvoga oca. Neka te majka nau-

či, kako se izvlači i ravna osovina, pa možeš svirati po uglovima. Lijepo sviraj i moli prolaznike pa će ti dati milostinje. Idi tamo, gdje je najviše ljudi, pa ćeš zaslužiti dosta za vaše potrebe.

— Ah — vidite, milostiva — na to nisam mislio. Mama sigurno misli, da ja ne znam ravnati osovinu. O znam ja ravnati. Vidio sam, kako je moj otac ravnao. Orguljice su male, pa ih možem nositi na ledjima, a imadu i kozlić.

— Divno! Samo budi marljiv i ustrajan. Budi neumoran!

Radojica veselo odleti kući. Čim je došao pregledao je orguljice. Pokušao je ravnati osovinu i svirati.

— Što radiš — Radojice? — pitala ga majka!

— Idem svirati po uglovima!

— Radojica, ti si mali i slabašan! Ti ne možeš još nositi orguljice. Umorit ćeš se okrečući polugu.

— Ne, ne — pusti me samo majko, već danas ću ti donijeti mnogo novaca. Majko! sutra ćeš zvati liječnika. Braco će doskora ozdraviti!

Radojica natovari orguljice na ledja, prihvati kozlić i podje po gradu. Znao je on one uglove, gdje je njegov otac svirao. Na takovome jednome uglu Radojica stane i postavi orguljice. Svoju kapu bacio je na orguljice i prosio milostinju. Orguljice su svirale svakojake melodije. Ni jednu nije poznavao Radojica. Nije znao, koje su domaće, koje su strane. Njemu je bilo glavno, da orguljice sviraju. Radojica je neumorno svirao i prosio od prolaznika milostinju. Ljudi su mu bacali mali novac u kapu, a on je od vremena do vremena spremao novac u jednu kutijicu ispod orgulja. Pred veče pogledi on kutiju. Oho! ta tu je bilo što vidjeti! Mnogo je bilo komada po dinar i pol dinara. Radojicu spopadne neko osobito veselje. Bio je sav razdragan gledajući utržak prvoga dana. Veselo uhvati orguljice i baci na ledja i žureći podje kući.

— Majko — pozovi liječnika. Puna je škrabica novaca veselo je govorio Radojica.

Majka se obraduje. On izvuče škrabicu i počeše brojiti. Sve su lijepo slagali komad na komad i kad su prebrojali, bilo je preko pedeset dinara.

— Mnogo sam zaslužio. Oh, majko, ali me boli ruka od okretanja!

— Moraš se odmarati. Ti si slab. Braco je pogledao iz postelje i nasmijao se.

— Majko, hoćeš zvati liječnika? —

— Hoću — još danas. Odmah ću zvati liječnika.

Veselje je nastalo u porodici orguljaševe udovice. Sada će oni moći platiti stan, liječnika i kupiti bolju hranu za bolesnika. Liječnik je došao još istu večer, pregledao bolesnika, propisao lijek i otišao.

Radojica je otišao spavati. Dugo nije mogao zaspati, jer je bio osobito uzbudjen. Ovako sretnoga dana već dugo nije bilo u njegovom patničkom životu. Ona udovica je zaista pametna žena. Njoj će on uvijek biti zahvalan za njen savjet. Da nije ona tako dobro svjetovala Radojicu. majka bi budzašto prodala orguljice, a oni bi ostali ubrzo bez novaca i bez orguljica. Sutra će se on dignuti rano, pa će otići na jedan drugi ugao. Tamo će ostati do podne, a popodne će otići nekamo gdje šeće mnogo svijeta, pa će imati cio dan dobru zaradu. Sve će sada ići bolje nego do sada. One poderane cipele i odijelo, zamijenit će doskora sa novima. Braco će ozdraviti pa će raditi. Majka će raditi. A kad oni svi budu radili, bit će plaćen stan i njima će ostati novaca za bolji i ugodniji život. Ona je gospodja pametna! — umovao je Radojica ležeći u postelji.

To je mali Radojica mnogo puta ponovio, pa se nije mogao nadiviti pametnoj gospodji.

Ujutro rano digne se Radojica. Uzme svoje orguljice i kozlić i podje na ugao. Bio je ugodan, vedar dan, blago i toplo jutro, a Radojica je neumorno svirao. Bolile su ga već ruke i znojio se, ali nije prestajao. Bijeda u kući, bolestan brat, dug za stan, sve je to tjeralo dječaka da okreće polugu, da neumorno svira. A orgulje su na daleko rasipale zvukove svakojakih pjesama. To je bilo ugodno prolaznicima. Mnogi su zastali, pa malo slušali i nadarili maloga orguljaša. Lijepo se on svakome zahvalio, a kad je u podne pogledao svoju škrabicu, bila je već dobrano puna. U podne si kupio nešto hrane — popio je čašu hladne vode i nastavio sa sviranjem. No prolaznika je bilo sve manje; zato se Radojica pokupi i nadje jedan zgodniji

ugao u blizini glavnoga trga, kuda su ljudi prolazili k trgu.

Orguljice su svirale, pa Radojica nije mogao čuti galame iz daljine. On je opazio, da ljudi nešto živahno raspravljaju, ali što su oni to raspravljali toga on nije znao. Neumorno je okretao polugicu, no živahnost u predjelu grada bila je sve veća.

Na dnu ulice opazi on skupinu ljudi, sa štapovima. Bili su to sve mladi ljudi, koji su silno vikali, no od te galame on gotovo nije ništa čuo, jer je svirao, a glas orguljica zaglušio je galamu, koja se gibala od gomile vikača prema njemu. Radojica je svirao ne osvrćući se na skupinu ljudi, koji su sve žešće vikali.

— Živio naš slavni vojvoda! Živili naši hrabri borci!

Radojičine orguljice svirale su baš neku tudjinsku pjesmu. Radojica nije znao ni čija je ta pjesma ni što ona znači, ali njemu se činilo da oštri glasovi pjesme, njena zvučnost, da je to baš najbolje čime može dočekati onu golemu povorku mladih ljudi. Povorka je dolazila sve bliže; bila je sve veličanstvenija, a mladići su silno galamili i vikali neke izraze i riječi, koje Radojica nije razumio. I redari su išli kraj gomile i oni su vikali svaki čas na te mladiće, prijetili se, ali ta je mladež zakićena trobojnicama tako vikala, kao da je pobjesnila.

Radojica povuče svoje orguljice sasvim k zidu jedne kuće i stane uz zid, da vikači imadu više mjesta.

Vikači su dolazili sve bliže i mahali štapovima vikali i izgleda, da se oni nekome prijete. Orguljice su bučno svirale istu pjesmu nekog stranoga naroda. Oštri zvukovi, izgleda, kao da su vikače razljutili.

— Prestani svirati — derište! vikali su neki mladići. No Radojica nije čuo, što oni govore. Oštri bučni glasovi orguljica, galama isprekidanih glasova vikača, koji su upadali jedan u drugi i postali nerazumljivi, priječili su Radojici, da se snadje. On nije ni slutio, da se ta skupina mladih ljudi ljuti na njega. On nije ni mislio, da pjesma iz njegovih orguljica razdražuje vikače.

— Prestani svirati — derane!

No Radojica nije shvatio, da se to odnosi na njega. Bio je osvjedočen, da on nije kriv, pa zašto bi ga ljudi

dirali. To oni nešto medju sobom viču. Deru se na svoje drugove!

Prestani klipane! — čuo se opet glas. No skupina mladih vikača bila je sve bjesnija. Tudjinska pjesma orila se kroz bijesne glasove vikača, a Radojica je svirao svoju pjesmu. Skupina mladića sa štapovima, dolazila je sve bliže i oni opkoliše malog orguljaša.

— Razbijte mu orgulje! čuo se glas medju vikačima.

No Radojica je još svirao. Sada on tekar uoči opasnost, ali je već bilo prekasno!

Jedan udarac s debelim štapom, pade na orguljice i one pukoše. Pukla je daska odozgo. Padali su sada udarci. Udarac za udarcem. Radojica se našao u sto nevolja. Plakao je ubogi dječak. Branio se i vikao. Njegov je očaj bio strašan. Lice mu se iznakazilo od straha i očaja. Čitavi njegov imetak bio je za čas uništen. Skupina mladića udarala je po orguljicama i za čas ostadoše zavinuti željezni komadi nutarnjega uredjaja. Orguljice su ležale posve razmrskane, a od kozlića ne osta čitava ni jedna letvica. Redari povade sablje i navale na skupinu ljudi. Tukli su ih sabljama i gumom ali skupina je dalje jurišala na maloga orguljaša. Radojica je ležao na zemlji kraj svojih orguljica, a po njemu su padali udarci bijesnih mladića.

Npokon redari rastjeraše vikače. Gonili su ih po ulici na sve strane. Radojica je ostao sam digao se i gledao je svoje orguljice.

Činilo mu se, da stoji nad vlastitim grobom. Sakupljeni novac razletio se po pločniku. Škrabica je bila polupana, a željezo sasvim savinuto. Osovina se savinula i prebila; poluga je bila sasvim stučena.

— Zašto su oni to učinili? — Zašto oni mrze moga brata? Zašto mrze orguljice? Dječak toga nije shvaćao. On još uvijek nije znao, da je žrtva one tudjinske pjesme. Tužan je bio Radojica. Našao je svoju kapu i nju je sakupljao prosute komade novca.

— Moj posljednji novac? Čime ćemo platiti liječnika. Braco — moj braco morat će umrijeti — tužno je u sebi govorio Radojica.

Dok je on tako skupljao novac, došla je ona gospodja udovica i tužna promatrala maloga orguljaša.

— Radojica — što su ti učinili ovi demonstranti? Radojica ju pogleda i obraduje se.

— Milostiva ja nisam ništa kriv. Ja sam svirao, a oni su mi razbili orguljice!

— Da; ti si svirao jednu pjesmu. Ta ih je pjesma vrijedjala. Ti nisi to znao; pa su ti razbili orguljice. Što ćeš sada Radojice? —

A Radojica je stao. Pogledao je niz ulicu gore i dolje. Visoke kuće činile su mu se kao nijema uzidana tvrdoća. Kudagod je bacio pogled nigdje nije našao nikoga, tko bi se smilovao njegovom braci. Tisuće misli prohuji mu glavom. On je u ruci stiskao ono nekoliko dinara što ih je pokupio u prašini. Pogledao je gospodju i tražio pogledom savjeta; ali gospodja mu više nije mogla dati nikakav savjet. Pred njima su ležale smrskane orguljice, a Radojica je gledao u tim razbitim orguljicama tri razbita života.

Mali ribar.

Svako veče, kad sunce tone u moru odlazi na more mali Vicko, garavi dječak s lijepim crnim očima, kuštravom kosom s mornarskom kapom na glavi. Uzeo ga je k sebi za ribarenje stari Luka isluženi mornar, a sada je ribar. Mali Vicko ribari s njime po svu noć, a u jutro, podijele ribe, i predaju po gradu i primorskim selima. Vicko rado obavlja taj posao, i svaki dan zaslužuje po koju svoticu. Sve to donosi staroj Luci, svojoj tetki, koja ga je odranila. Njegov otac je otišao u Ameriku, dok je Vicko bio sasvim mali, a mati je u tome vremenu umrla. Da li je otac umro ili ne, to nije bilo sigurno, no sigurno je da se već više godina ne javlja, i da o njemu nema ni traga ni glasa. No zato ipak stara teta Luce ne gubi nadu, da će on doći jednoga dana i donijeti mnogo dolara. A onda će biti kraj toj bijedi i nevolji, tomu ribarenju i prodavanju ribe gotovo u bescijenu. A koliko se taj dječak napati vukući mreže i veslajući po čitavu noć. Koliko noći ne zasluži ni vodu, kako kaže stari Luka, a katkada, eh, da je tako uvijek, zaslužio bi on mnogo, te mogao bi kupiti kuću, i biti bogat čovjek. Sunce opet tone i tako se ljeska u tisućama boja u moru. Mirno je i drago more. Na obali su male kućice, a u jednoj takovoj malenoj kućici živi Vicko sa svojom tetom, a do njih je njihov susjed stari mornar Luka, koji se nikada nije ženio, jer je cio život proveo na tudjim brodovima, a sada u starosti sam živi, i ribari s malim Vickom.

— Vicko, — Vicko, — viče stari Luka — hoćemo li na more, u lov?

— Hoćemo, hoćemo, striče Luka, evo me!

Stara teta Luca, pobožna Primorka, svaki je puta blagoslovila dječaka, i preporučila ga Majci Božjoj.

— Nek te čuva Majka Božja, moj mali Vicko!

A Vicko veselo izleti iz sobe i ravno na more. Polako staračkim hodom, dodje i mornar Luka u maleni zaljev.

U tome zaljevu smještene su njihove barčice i čamci, a nad zaljevom digla se crna od vjetra ogoljela klisura, što već vijekovima stoji ovako nepomično i prkosi i ljudima i moru.

Vicko skoči u svoju barčicu, a Luka u svoju. Mreže su pobacali a barčice razapele malena jadra i zaplovili glatkom površinom u lov na ribe.

Spustila se doskora noć, a dva ribara mirno se prepustiše svome poslu. Spustili su mreže, a onda oplovili i potegnuli mreže.

— Vicko imali što na tvome kraju?

— Ništa striče!

— Ni kod mene ništa!

— Slabo smo počeli — gundjao je stari mornar. Nema više ribe kao nekada. Eh, ove nove sprave i mreže, sve poloviše — opustjet će more!

— Ne tuguj striče — istom smo počeli, — bit će poslije više.

Oni opet baciše mreže, natezali su ih, vukli, zaokružili jedan prostor.

— Potegni Vicko!

Vicko uhvati za konopac, potegne i gle, već odmah opazi živahno praćkanje!

— Tu je jedna, oho još je nešto. Nešto debelo!

Vicko potjera barčicu, da bolje vidi.

— Jastog — kako je lijep i velik. Već dugo nismo ulovili jastoga.

Stari Luka potegne mrežu pa se i on obraduje.

— O Vicko i kod mene praćaka! Bit će nešto, biti.

Oba ribara žurno isprazne mrežu, zaveslaju dalje i opet bace mreže u more. U jutro su imali desetak kila ribe i zadovoljni zaplove svojim kućicama.

Sunce je već izašlo dosta visoko, kad ribari stigoše u zaljev. Pobacaju mreže i razapnu, pokupe ribe, podijele ih — i svaki podje na svoju stranu da ih proda.

Vicko je složio svoje ribe u košaru i pokrio ih mokrom travom i lišćem ,pa se zaputio u grad. Putem je prolazio kraj jedne ugledne i lijepe kuće, gospodski gradjene, no nije se htio svratiti u nju.

— Ne ću više ići tamo. Uvrijedili su me. Zovu me poderanac i derište. O kako su to neuljudna djeca. Zato,

što sam ja siromah, oni mene preziru. Što su oni bolji od mene? Njihov je otac bio seljak kao i moj, pa se obogatio u Americi, a moj je otac valjda propao, nestao, tko bi to znao. Prolazeći kraj te kuće, opet se sjeti Amerike, za kojom je žudio.

Amerika je postala cilj života maloga Vicka. O Americi je on uvijek snatrio i sanjao. Doći ću u tu bogatu zemlju, pa raditi, — to je uvijek želio. Tamo bi on onda tražio svoga oca, pa ako je ma gdje živ, on bi ga našao. A svojoj teti Luci poslao bi dolara, pa neka živi. Ni staroga dobroga Luku ne bi zaboravio. No kako će on doći u Ameriku, toga nije nikako mogao doznati. Novaca nema, a onaj bogati Amerikanac ne bi mu htio posuditi.

Već je prošao kraj vile Amerikanca, kad izleti služavka i poviče:

— Hej Vicko! Vicko! imaš ribe?

Vicko se okrene; pogledi služavku, premjeri je i odvrati:

— Imam, ali ju nosim u grad!

— Imaš li mnogo?

— Mnogo? Mnogo se vozi parobrodom. Imam nekoliko kila i jednoga lijepoga raka!

— Raka imaš? Hodi ovamo!

Vicko je stajao neodlučan. Nije imao volje da pazari s Amerikancem. Radi njegove djece nije volio ni njega.

— No što čekaš — hodi već jedamput.

— Ah baš mi se ne da. Volio bi poći u grad, da tamo prodam, bolje mi plaćaju!

— O Vicko, ti si postao veliki gospodin. Hodi samo unutra svu ćemo ribu kupiti, pa idi s novcem u grad.

Vicko lijeno, sporo, s noge na nogu, spusti se niz strminu i stade pred ulazom u vilu.

— Kako polako hodaš, ukorila ga služavka.

— Ne da mi se. Baš ne volim vama prodati ribu.

Služavka pogledi dječaka. Činio joj se nerazumljiv.

— Valjda je naš novac kao i od drugih ljudi. Nisi dobar trgovac.

Dječak je bio namrgodjen, oštrom kretnjom podigao je travu i lišće i rekao:

— Pogledajte! Ako vam se svidjaju!

— O svidjaju, vrlo su lijepe. Osobito je lijep ovaj rak.

— Ja sam ga potegnuo još sinoć.

Oni su pošli prema kuhinji, a na stubama se čula velika lupa. To su išla Amerikančeva djeca i Amerikanac. Djeca ravno potrčaše ribaru.

— O, poderanac, donio si ribe! Opet si došao! — vikala je jedna djevojčica.

— Sniježko, zašto me zoveš poderanac! Nisam ja htio amo doći. Služavka me zvala.

Snježka se smijala i sva ostala djeca udariše u obijestan smijeh. Njihov je otac mirno stajao i promatrao ribe.

— Što se ti ljutiš Vicko na djecu? Oni su rodjeni u Americi ,a tamo su djeca jako slobodna.

— Slobodna? Kako slobodna gospodaru Frane? —

— Tako, u slobodi odgajaju se djeca od rane mladosti.

— Ovo nije sloboda gospodaru Frane. To je uvrijeda Ja moj kruh pošteno služim, ako sam siromah, nisam ja klatež!

Dječak pogleda ljutitim pogledom Franu i djecu.

— Tata, tata, poderanac se ljuti. — On se ljuti! Derište, derište — vikala su djeca.

— Ne vičite toliko mama još spava! rekao je otac — mećući ribe na vagu.

— Pet i pol kila — toliko trebam baš danas. Imat ćemo goste. A jastog?

— Sto dinara!

— Sto — ta to je previše!

— Svagdje za njega dobijem sto dinara. Nije to mnogo, za tako lijepog velikog raka!

Gospar Fran isplati ribu i jastoga, a mali Vicko ljutit ostavi vilu, tvrdo odlučivši, da više nikada ne će doći u tu vilu. Iz vile je zakrenuo kući, i vratio se opet svojim najdražim mislima. Razmišljao je o Americi.

— Kakova je to sloboda, koja vrijedja druge ljude? mislio je Vicko. — Nije valjda Frane jedini bio u Americi, i drugi znadu nešto o Americi. Stari stric Luka sigurno znade više. On je bio u Americi, valjda sto puta sa velikim ladjama.

Vicko je došao brzo kući i zatekao svoju tetu, gdje

kuha kavu za zajutrak. Teta Luce, starica, s nagrešpanim licem, suhim rukama, u crnim haljinama, odmah opazi da je dječak zlovoljan.

— Vicko, jesi prodao ribu? —

— Jesam, prodao sam Franu. Opet su me djeca vrijedjala. Opet su mi rekli poderanac i derište!

— O moj sinčiću, — uzdahnula je stara Luce! njih će Bog kazniti — što te vrijedjaju. Ne brini se ti za to.

— Ta ja se i ne brinem. Ali njihov otac kaže, da su ta djeca rodjeni Amerikanci, a tamo je sloboda.

— Sloboda — ali ne sloboda za vrijedjanje. Frane je neuk, kako je i bio, samo što je sada bogat; što on zna, što je sloboda! — kliktala je teta Luce i nalijevala u lončić crnu kavu.

Dječak je popio kavu i otišao je spavati.

Poslije podne došao je stari mornar po Vicka, da pletu mreže. Zatekao je dječaka još na postelji pospana.

— Eh moj Vicko — jesi li se naspavao? —

— Jesam, ali sam još umoran i srdit sam.

— A zašto srdit?

— Sve ću ja vama pričati kad budemo krpali mreže.

Vicko se digao i uputio sa starim Lukom mrežama.

— Jeste li vi striče bili u Americi?

— Mnogo puta, ta već sam ti pričao o Americi, o divljim plemenima, o narodima, zašto to pitaš?

— Je li tamo vlada sloboda?

— Jest, tamo je sloboda.

— Je li zbilja slobodno vrijedjati koga? Smiju li djeca vrijedjati druge ljude? —

— Vicko, to nije sloboda. To je prostota, koja je tamo strogo zabranjena i kažnjavana. Tko te je vrijedjao?

Vicko mu ispriča čitav dogadjaj u kući gospara Frane. Starome mornaru uozbilji se lice i on je pozorno slušao, što mu Vicko priča! A onda uzdahne stari mornar; pomiluje Vicka i utješno mu reče:

— Vicko — zaboravi uvrijede razmažene djece, Bog će tebi dati dobra. Ti si valjan dječak.

Njih dvojica su popravljali mreže. Brzo je letila, duga koštana igla kroz mreže i stvarala male čvrste četverokute. Vicko se zamislio. Pleo je mreže i šutio. U njego-

voj duši opet osvanu široka pučina morska, a po njoj reže ogromni oceanski parobrod! Na njemu se vozi Vicko, u svome siromašnom odijelu i polazi svome cilju; polazi u Ameriku. Ne zanimaju ga ni otoci ni gradovi, gdje brod uzimlje ugljen, njega samo zanima Amerika, zemlja rada i zarade. Napokon iza napornoga i dugoga putovanja stao je taj brod u Americi i iskrcao se u jednoj silnoj luci. Vicko baci nehotice pogled na maleni zaljev pred njihovom kućom, na one male barčice pa se nasmije.

— Vicko, ti sigurno opet misliš na Ameriku.

— Da, striče mislim.

Stari mornar nije htio buniti dječaka u mislima. Pustio ga je neka uživa. To je bio sav njegov užitak. Znao je to stari dobri mornar.

U luci, u Americi iskrca se Vicko. Ogledava se on okolo, i vuče sobom maleni kovčeg, što mu je opremila teta Luca i spremila nekoliko pokrpanih košuljica sirotoga dječaka. Nitko ne dolazi pred njega. Ovo mu se učini čudno. Ne razumije jezika što govore oko njega. Nigdje nema čovjeka iz njegovog kraja. Da je s njime stari Luka, kako bi to lijepo bilo. —

— Striče, kojim se jezikom govori u Americi?

— Engleskim u sjevernoj ,a ponajviše španjolski u južnoj. Zašto to pitaš?

— Ja ne znam ni jedan od tih jezika. Kako bi ja prošao u Americi? —

— Teško dragi Vicko. Mani se ovakovih misli. Vidim ja što ti misliš. Tudjina je teška i hladna. Bez poznavanja jezika, tamo se teško prolazi, a dugo trebaš dok naučiš njihov jezik.

— Dugo? Godinu, dvije? —

— Tako po prilici. Ja znam nešto engleski, a znam nešto i španjolski, pa je bilo teško. No kako bi istom bilo tebi!

Dječak ga tupo pogledi, pogne se i brzo počne provlačiti iglu kroz mreže.

— Ipak tamo je bolji život — mislio je u sebi Vicko. Eto gospar Frane stekao je toliko novaca, da živi bez brige. Što je on drugo nego poljodjelac? Pa kada on može toliko zaslužiti, zašto ne bi i ja. — Dječak je osjetio u sebi veliku snagu, i ta je pospješila njegov posao oko krpanja mreže.

— U tome gradu, mislio je Vicko — naći ću ja posla i on je pošao od tvornice do tvornice, prenesavši se opet u Ameriku, ali ga nisu htjeli uzeti. Napokon se on namjeri na jednoga čovjeka iz njihova kraja, koji ga smjesti u jednoj gostionici da dvori goste. O tu mu je bilo lijepo. Dobio je i plaću, štedio je mnogo ,pa kad je nešto zaštedio, poslao je svojoj teti novaca, a starome mornaru jedan dolar na uspomenu. —

— Što mislite striče, što bi ja mogao biti u Americi?

— Ja mislim ništa.

— Ništa? Kako to?

— E tako. Ne znaš zanata nikakova, ne znaš jezika, slab si za teški rad, dakle ne možeš biti ništa.

— Pa zar nema tamo laganih službа?

— Ima i laganih, ali moraš znati jezik. Kako ćeš govoriti sa svijetom n. pr. u gostionici?

— Da, da, mora se govoriti. A da ja n. pr. trgujem kao kućarac?

— Ali i tu moraš znati jezik. Uvijek je važno poznavanje jezika.

— Striče, da me naučiš engleski!

Stari se mornar nasmije.

— Ne znam ja tako engleski, da bi mogao koga naučiti. —

Obojica se sada zadube u posao, i kad je sunce bilo na priklonu, bili su oni gotovi, i mogli su opet poći na ribarenje. Tako je njima prolazio dan za danom u poslu. Vicko više nije donosio ribu gosparu Frani, a služavka, kad je vikala za njim nije se htio ni osvrnuti.

— Baš im ne dam ribe, makar ju bacio u more! — Pa sada od duže vremena prolazi on mirno kraj kuće gospara Frane. Nitko ga više ne ustavlja, a on ni ne misli, da se svrati pod njihov krov.

Na oca je često mislio. Njemu se činilo, da on nije umro, i kadgod je snatrio o Americi, uvijek se nadao, da će mu pomoći otac. — Doći će jednoga dana pismo da se ukrcam, da zaista putujem, — no to pismo nije dolazilo, a mali ribar lovio je i dalje ribu oko zaljeva, i prodavao je u grad.

TetaLuce je često promatrala dječaka, pa joj se činio zamišljen.

— Što ti Vicko toliko misliš? —

— Mislim, kako ću u Ameriku, mome ocu. O da mogu k njemu doći, to bi bio spas za nas sve!

— K njemu, a je li on živ? tko bi to znao!

— Ja mislim živ je! Vidjet ćeš teta Luce, jednoga će dana on doći iznenada i donijeti mnogo novaca. A onda ćemo nas dva otići u daleki svijet, u Ameriku!

— Moj Vicko, nikada više tvoga oca! On je poginuo Bog zna gdje!

Jednoga dana vratio se njihov jedan znanac iz Amerike i došao starome mornaru i teti Luci, da ih pohodi. Vrlo se oni obradovaše seljanu, koga dugo nisu vidjeli, pa udariše u razgovor o znancima i rodbini u Americi.

— Ma čuli ti brate, štogod o Vickovom ocu?

— Da, zato sam i došao ovamo. Pričat ću vam sve što znam o njemu!

— Je li živ?

— Ne — nije, on je poginuo; stalno je poginuo, jer ga nikada više nisam vidio.

— A gdje je poginuo?

— Ja mislim na francuskoj fronti u ratu. On se upisao u američku vojsku i pošao je u rat. I ja sam bio tamo na fronti. Bili smo zajedno. Jednoga dana, kad su padale granate* kao kiša, udari ga komad gvoždja i on je pao u šamcu, ja mislim mrtav.

— A kud si ti? —

— Kratko vrijeme poslije toga, provalili su Nijemci u naše rovove (sančeve) i mi smo pali u njihovo ropstvo. Medju ostalima bio sam i ja zarobljen. Od to doba nisam vidio Vickova oca. On poslije rata nije došao u Ameriku, i od poznatih vojnika, nisam čuo, da bi ostao živ. Svi su uvjereni, da je Vickov otac pao u ratu.

— Jest, sigurno je pao — govorio je stari Luka. Eto zato se on ne javlja!

Vicko je slušao priču ratnika. Zamislio se.

— Moj otac je pao u ratu. Ali ove naše udove dobi-

* Granata je velika kugla za top.

5. Patnička djeca

vaju neku mirovinu, zar ne bi i ja mogao dobiti mirovinu?

— Baš mogao bi. Samo moraš dokazati, da si ti njegov sin, i da je on pao u ratu.

— Hoćeš li mu pomoći? — upita stari mornar.

— Hoću, zato sam i došao k vama. A onda imaš još jedno veliko pravo. Smiješ doći u Ameriku i učiti što te volja.

— Ah teta Luce! Smijem u Ameriku! Oh hvala Bogu.

Dječaka sada naglo spopadne neka neobična radost.

— Hajdemo odmah u općinu, da mi naprave pismo.

— Dobro, dobro, imade vremena i zato. Sutra ti dodji k meni, pa ćemo poći u općinu, da uredimo pisma za tvoju mirovinu.

Stari je Luka takodjer bio veseo. Volio je Vicka, pa mu je bilo milo, da će dječak u bogatu Ameriku.

— Lijepo će ti biti tamo. Njihove su škole velike i valjane. Što ti hoćeš možeš tamo da učiš. O ti ćeš postati učen i valjan čovjek.

— O moj Vicko, onda će ostati pusta ova kućica. Kuda ću ja sama. Što će biti od mene?

— Dobro će biti teta Luce. Ne ću ja nikada zaboraviti tvoju dobrotu.

Izmedju njih se razvije srdačan razgovor. Svi su bili zadovoljni, a najzadovoljniji bio je Vicko.

Tu noć kad su ribarili Vicko je popjevao i s velikim veseljem povlačio mreže. U jutro čim su došli kući, podijele uhvaćenu ribu, a Vicko zamoli staroga mornara, da proda i njegovu ribu, pa se zaputi onome došljaku, da podju u općinski ured.

No nije to sve išlo tako glatko i brzo. Trebalo je pisati u Ameriku, pribaviti važne dokaze, a onda istom upraviti molbu, da Vicko dobije mirovinu i školovanje. Tako su prolazili mjeseci, dok je to sve bilo uredjeno, i dok se mogla poslati molba u Ameriku.

Bila je već došla jesen, ali dani su bili prekrasno topli i ugodni. Vicko i stari Luka krpali su mreže, a kod krpanja bio im je najmiliji razgovor, Vickov put u Ameriku.

— Ne zaboravi sirotu tetu Luce. Ona će ostati tako reći bez ičega.

— O nikada ju ne ću zaboraviti! Ni vas dragi striče Luka. Vi ste nas spasili od bijede, što ste me uzeli za ribara. Nije mnogo zaslužbe, ali opet preživjeli smo!

— Uzeo sam te, što si bio valjan i poslušan dječak. Dobro ćeš ti proći u velikom svijetu. Kad naučiš engleski, nema ti više zaprijeke. Hoćeš li doći u ovo naše kršno i siromašno Primorje?

— Kako ne bi došao. Ta ja volim ovo plavo i toplo more! Moju barčicu striče, sačuvajte. Kad se vratim, da se na njoj provezem, a budete li živi, zajedno ćemo ribariti kao i sada.

— Ribariti? Ne će tebi trebati više ribarenja.

Tako su oni pričali i svaki dan očekivali da se vrati odobrena molba iz Amerike.

— Dugo to traje, dok oni tamo napišu?

— Daleko je to sve. Ali doći će tvoja molba i bit će sve dobro!

Nekoliko dana poslije toga opazi Vicko na moru malu barčicu, dosta udaljenu, da nije mogao vidjeti ni znati tko se to voza. Barka je sve više iščezavala sa površine, i napokon je ostala kao mala bijela tačka. Nebo je bilo čisto, ali mali iskusni ribar znao je, da će udariti bura.

— Striče, čija je ono barka na moru?

— Ne znam, a ni ne vidim dobro. —

— Bit će bura — striče!

— Ho e — ne će proći ni jedan sat, a bura će udariti. Poznam ja naše oblake i vjetriće vjesnike.

—Danas ne ćemo moći ribariti striče.

— Nikako, mahao je glavom stric Luka. Bura bi nas progutala.

Iza jednoga sata pojavi se barčica na pučini, a bistro oko Vickovo opazi da barka plovi pravcem prema zaljevu. U barci se nije razabiralo nikoga, ali je bijelo jadro napeto i barčica plovi prema kraju. Vicko je promatrao barčicu i mislio:

— Zakasnili ste — još koji minut, i bura će dunuti.

Tekar, da je on to promrsio, osjeti oštri hladni i snažni zamah vjetra.

More se makne, a i poče najprije grljati i polako zalijevati obalu, a onda udari prvi snažni talas.

Barčica na moru se diže, pa opet nestane u valovima. Vicko je promatrao sa obale barčicu i opazio njen napor, da zadrži pravac prema obali.

—No sigurno je to nevješta ruka — primijeti Vicko. Barčica mijenja pravac. Ona plovi upravo obratno. Ne, ne, — vikao je Vicko — sada upravi od obale, a onda sijeći k obali preko valova! — Vicko je gledao barčicu, i odmah se uvjerio, da upravljač barke nije sasvim vješt svome poslu.

Nebo je bilo čisto, ali vjetar je kao pomaman duvao nad uzburkanim morem. Udarao je o nedaleku klisuru, a buka je bila tako silna, kao da gromovi pucaju. Barčica na moru pojavi se nad valovima, a onda zaroni u dubinu, i dosta je vremena trebalo, dok se digla na površinu, pa opet nestala u bregovima od talasa.

— Oh — njima prijeti smrtna opasnost! Bože, tko je to u barci?

Vicko nije ništa vidio, samo je osjećao da onima u barci prijeti veliko zlo.

— Teta Luce, striče, vidite li one u barci? — vikao je Vicko.

Teta Luce se nagne na prozor i pogleda, a stric Luka izadje iz kuće, i stane uz Vicka.

— Zlo — nevješt je to mornar. Propast će. Ma tko je u barčici? —

— Striče — vidite li — oni daju znakove. Eno se njiše crvena zastavica, eno i bijele, to daju znakove, komadima odijela.

— Jest, sad vidim i ja. Treba im pomoći!

— Striče, da se otisnemo na pučinu, pa da ih spasimo?

— Nije to tako lagan posao. Ali za volju božju, neka ti bude.

Vicko i Luka skoče u barčicu i zaplove kroz goleme valove prema nepoznatoj barčici. Vješta ruka staroga mornara upravljala je laganom barčicom i rezala valove, kao kakav oceanski orijaš.

Naporna vožnja ipak ih privede bliže cilju, i oni su sada čuli glasove:

— U pomoć Vicko, u pomoć Vicko! — Stari mornar i Vicko ugledaše pred sobom djecu gospara Frane. Snježka, njena braća i sestra bile su u barčici i očajno mahale rukama.

— To su djeca gospara Frane — klikne Vicko — gle, pa baš ja njih moram, da spašavam. O striče, eto, što su doživjeli!

— Volja božja, moj Vicko. —

— Vicko, Vicko, spasi nas, dobit ćeš novaca! — vikala je Snježka.

Vicko napne sve sile i upravljaše s kormilom, a stari je Luka upravljao jadrom i sigurnom rukom ravnao svoju barku prema barčici gospara Frane!

Barka je prispjela tik uz Snježkinu barku, a Vicko skoči i uhvati konopac od jadra, sjedne na kormilo i sigurnom rukom potjera barčicu prema obali.

— Vicko, dobit ćeš mnogo novaca. Tata će ti platiti, samo nas spasi. Ovaj naš ladjar ne umije ravnati barčicu!

— Ništa mi ne treba od vas; ali vi možete biti sigurni, da ćemo se iskrcati. Budite mirni i ne mičite se!

Hrabri dječak odlučno promjeri čitavo društvo i tako se uozbilji, da su ga morali poslušati. Valovi su bijesno navaljivali, ali Vicko im je uvijek znao izbjeći. Svaki puta je on znao izbjeći opasnost, koja mu je prijetila. Valovi su bivali sve veći, ali Vicko nije pokazivao nimalo straha pred tim bjesnilom.

Stric Tomo je slijedio barku iz dosta velike udaljenosti i za svaki slučaj, bio je pripravan da im pritekne u pomoć. U sigurnu ruku Vicka nije on sumnjao.

Svijetlo i čisto je nebo, samo nad morem urla bura i valovi udaraju o morske stijene.

Barčica je već blizu zaljeva. Već Vicko vidi tetu Lucu, kako stoji pred kućicom i gleda u barčicu, što se bori s opasnostima. Evo baš barčica ulazi u zaljev. Snažni ju talas uhvati ostraga kod kormila, podigne i kao poslednjom snagom tresne u kormilo, da je ono puklo. —

— Kormilo je puklo! vikne Vicko — ali sad više nema opasnosti. Mi smo u zaljevu. U zaljevu mogu i bez kormila.

— Vicko — spasi nas! spasi nas! — vikala su djeca.

— Spašeni ste — vidite, da sam u zaljevu! Tu nema opasnosti. — Val će nas sam baciti na obalu.

Vicko upravljaše jadrom kako je mogao, ali opazi svu nespretnost i veliku pogrešku na barčici. U zaljevu je ipak bilo uzburkano more, a mala barčica vrlo se sporo približavala obali. Vicko se okrenu i dade znak starome Luki, koji je bio već blizu zaljeva. Starome mornaru odmah je bilo jasno, da nešto nije u redu, i on napne sve sile, da svlada opasnost. Jedan snažni val zahvati barku, podigne ju i ponese prema obali.

— Sad čim dodjemo do obale skočite u vodu, ne ćete se utopiti. Voda je plitka. Drukčije se ne može. Val će nas baciti sasvim blizu obale.

Zaista val ih je digao, i sve je bio manji prema obali, a Sniježka i njena braća ustadoše i čekali su na zapovijed.

— Skočite!

U taj mah poskakaše svi osim Vicka, koji nije htio žrtvovati barku. U tome času, dok je on tražio zgodan val, da nasuče barku, dovalja se jedan ogromni val sa strane, zgrabi barku i svom snagom potjera ju na klisuru. Mali ribar opazi svu opasnost, upne sve svoje snage, da spasi barku, ali opazivši, da to nije moguće, skoči blizu klisure u duboko more!

Sve je to gledala sa obale teta Luce, a otraga stric Luka, koji je već došao posve blizu, i jurio sa barčicom, da pomogne malome ribaru. Djeca gospara Frane bila su već na obali, i onako mokra uputiše se prema cesti, što vodi k njihovoj kući.

Vicko, kako je skočio, tako je potonuo. Još se jednoć pojavi na površini, a teta Luce protrnu, zalama rukama, i pade u očajnu bol.

— Bože, Bože, smiluj se — Luka, brže, brže.

Stari mornar u taj mah je već bio blizu i pruži veslo u duboku vodu.

Val, koji je bijesno tresnuo o stijenu, smotao je maloga ribara. Stari mornar, uzalud je pružao veslo. Vidio je Vicka, kako ga val bijesno okreće — i sada ga izbacuje. Val ga baci prema stijeni, a glava Vickova tresnu svom snagom o stijenu. Krv se malo pokaže, stari mornar, zgrabi Vicka, digne ga u barku i položi na dno.

Dječak je ležao miran, nepomičan, ali iskusni mornar odmah poduze umjetno dihanje. Natezao je Vicka, a drugom je rukom upravljao barčicu i tjerao ju na plitčinu, da se iskrca. Brzo uhvati dječaka, i položi ga na obali. Teta Luce, uze okretati dječaka, da iz njega iscuri voda, no voda je slabo curila. Ogromna rana na glavi, krvarila je. Oči dječaka ostadoše zatvorene, a teta Luce kleknu kraj ukočenoga dječaka, sklopi ruke i pomoli se Bogu:

— Bože, smiluj se ovome malome patniku!

— Smiluj se! jer on je nevina žrtva! uzdahne stari mornar.

A onda njih dvoje primiše dječaka i odnesoše ga u kuću, položiše ga i opremiše. A kad su ga pokopali, došao je općinski redar i donio Vickovu molbu za Ameriku.

— On je siromah već pokopan.

— Onda ćemo javiti, da je umro — rekao je redar.

Sunce se spuštalo. More je bilo opet mirno. Barke su nepomično stajale u zaljevu, a teta Luce zagledala se u more — u onu glatku, sjajnu površinu s tisućama boja, što je sada tako bezazlena i tako čarobna . . .

Sljepačka kola.

Već nekoliko godina polazi s proštenja na proštenje mali slijepac Matko. Voda ga njegova baka jedna kljasta i na pola slijepa starica. Voda ga tako od vašara do vašara, sve od ranoga proljeća do kasne jeseni.

Matko je već dječak od četrnaest godina. U djetinjstvu, vrlo ranom, dobio je neku bolest u oči i oslijepio. Od onda je postao bogče, pa ga bakica jedna sirota udovica voda po vašarima i proštenjima.

Već davno naučio je on svirati u harmoniku. Najprije je imao harmoniku na usta, no ta nije bila zgodna. Dok je svirao, nije mogao pjevati, zato mu bakica kupi, pravu harmoniku na piskove, koju je mogao razvlačiti i uz nju pjevati. A pjevao je svojim tankim dječijim glasom i prosio milostinju. Već ga je poznavala cijela okolica, i rado su prolaznici dijelili milostinju malome Matku.

Bakica je sjedila kraj njega, pa je gledala tko prolazi, te mu je šapnula: ide gospodin, ide gospodja, ide seljakinja, a on je onda prema tome udesio svoju pjesmu, i mnogo je puta imao uspjeha.

Na sajmove i proštenja dolazili su i drugi slijepci, pa i takovi, koji su bili, kao neka imućnija vrst slijepaca. Imali su po jednoga konja i kola, i u njima su se vozili. Matko je morao pješice od mjesta do mjesta. Zato je on iz dna duše žudio, da si nabavi sljepačka kola, koja bi vukao maleni konjić. Konačno izdržavanje takova konjića nije ni tako teško. Svuda imade paše po šančevima, okrajcima šuma, pa će se životinja prehraniti, a za čišćenje i timarenje nije baš velika briga, jer slijepci i prosjaci ne običavaju čistiti konje.

Polako se vraćao sa proštenja Matko sa svojom bakicom. Zabacio je harmoniku preko ledja, i podštapao se nekim prutom, držeći svoju bakicu za pregaču.

— Bakice, umoran sam. Noge me već bole. Cio sam

dan sjedio podvitih nogu, a sada mi je teško hodati. Bakice gdje smo mi sada? —

— Sada smo na po puta u naše selo. Tu smo kraj velike vlastelinske šume.

— Bakice, da sjednemo, da se odmorimo.

Oni sjedoše. Sunce se spuštalo na počinak, a mali je Matko treptao vedjama, i okretao bijele oči u očnicima. No dok su oni tako malo sjedili, došli su i drugi prosjaci, pa i oni na kolima. Jedan je stari prosjak imao kolica, pa su ga drugi vukli u njima. On je sjeo blizu slijepoga Matka i počeo s njime razgovor.

— Ti lijepo sviraš i pjevaš Matko! — govorio je stari prosjak — a bilo bi dobro, da bolje iskoristiš tvoj glas? —

— Kako bi ja mogao bolje iskoristiti svoj glas? —

— Eto, da uzmeš ovaka kolica, kao što su moja, pa da te bakica voza od sela do sela. —

— O! bakice to bi bilo lijepo!

— Ne bi, jer bi se ja umorila. Ne mogu ja vući toliki teret. Pa ne bi ništa brže išli. Nisam ja valjda parni stroj, kad me upregneš u kola, da brže idem nego ovako!

— Ali, — prihvati stari prosijak — mogli bi vi kupiti maloga konja. On bi vas brže i lakše vozio. Koliko bi ti više imao novaca moj Matko. Ti si još mlad, a do starosti ti bi imao i kućicu. —

— Kućicu — ushićeno klikne slijepi dječak. — Kućicu bakice, svoj mali sljepački dom. Bakice, to bi tebi bilo milo, a trebalo bi nam!

— Ti Tuna samo mučiš dijete. — Što mu puniš glavu s tim kolima i kućicom. Pored tolikih prosijaka jedva zaslužujemo toliko, da možemo živjeti. Kakova kola, a kakova kućica! —

— U kolima bi mogli putovati i zimi — govorio je Matko — pa bi tako cijelu godinu zasluživali. Onda bi došli brzo do kućice!

— Eto, bakice, — upade stari prosijak — kako je mali pametan. Poslušaj ga bakice. A može dijete oboljeti na nogama, pa što ćete onda? — Ne će moći sjediti na vlažnoj zemlji!

— O nemoj tako zlo govoriti. — Ne će on oboljeti;

— Nisam bakice otvrdnuo, vidiš, da me već bole noge!

Ovako su oni razgovarali, a sunce je padalo sve niže.

— Skoro će mrak, da krenemo! — predloži bakica.

Matko uhvati opet bakicu za pregaču, i oni podjoše prema svome selu. Već se spustio prvi mrak kad je mali prosijak došao pred pustu kućicu, na kraju sela. Tu u toj jadnoj, olupanoj kućici, u sobi bez gotovo ikakovog pokućstva, sa jednom jadnom posteljom zbijenom od raznih dasaka, sa dva mala tronožića, stolića, bio je stan maloga Matka. — Tu su oni živjeli osamljeno kao sakriti od cijeloga svijeta.

Mali slijepac položio je harmoniku na postelju, a bakica je povadila iz torbe raznu naprošenu hranu. Sve je to slupano, slijepljeno jedno na drugo. Kolači i meso i kruh. Ona ih je redala po postelji, i rukom čistila komad po komad od smeća.

— Sve je tako zamazano, ulijepito. Uh, kad imamo samo jednu torbu! — ljutila se bakica.

— Bakice, kupit ćemo još jednu torbu. Koliko smo naprosili novaca? —

Bakica je brojila novce. Polako je brojila, pri slaboj lojanoj svijeći. Dugo je trajalo to brojanje. —

— E imademo preko dvadeset i pet dinara.

— Mnogo imamo! A hrane?

— Pola torbe!

— Dosta imamo i hrane. Sad imademo što jesti najmanje tri dana.

Matko je bio zadovoljan. Bakica je pospremila naprošenu hranu, a Matko je legao na postelju.

Matko se uvijek radovao spavanju. U snu je gledao cvijeće, povrće, kuće, gradove, ulice i crkve. Vidio je drumove, željeznice. U snu je vidio i svoju bakicu. San je bio za njega nekakav osobiti život, vrlo ugodan. San ga je riješavao slijepoće i dočaravao mu svijet, koga nije mogao vidjeti preko dana.

No sljepačka kola navrnuše mu u misli. Zatvorio je oči, i sanjario. Sljepačka kola sa malim konjićem, postadoše danas njegova osobita žudnja.

— Bakice, zar nikada ne ćemo imati sljepačka kola?

— Ta mani se kola. Konj je skup, a kola su skupa. Tko će konja hraniti? Oh! dijete božje, — što si napao s tim sljepačkim kolima.

— A lijepo bi bilo bakice, voziti se od sela do sela, sa kolima. Ja bih u kolima svirao i pjevao, a ti bi kupila milostinju. Koliko bi mi imali novaca, pa bi onda kupili malu kućicu. Kako bi nam bilo lijepo u našoj kućici. —

— Onaj stari Tuna, on te je pobenavio. Što govoriš ovako budalasto. Ne možemo mi kupiti ni sljepačka kola ni kućicu.

— A Tuna kaže, da možemo!

— Tuna — on je zloban. On uvijek tako govori, da nekoga nameči, a onda se smije. Zapamti već jednoć, on je zloban — ljutila se bakica.

— Ali slijepačka kola ipak bi bila dobra. Bakice, ja ću sada svaki dan ići po selima, i po zimi, pa ćemo naprositi toliko, da kupimo sljepačka kola.

Bakica je vrlo ljutita. Nije htjela više ni govoriti. Matko je ležao i gledao u strop. Oko njega je bio potpuni mrak. No nije mu dolazio san na oči. Matko se danas nije radovao spavanju kao obično.

Matko ne zatvara očiju, nego bulji u mračnu sobicu. Sljepačka kola, zaokupila su mozak maloga slijepca. Onaj konjić, zamazan i mršav tako ustrajno vuče kolica od sela do sela. To sve Matko unaprijed gleda u svojim mislima, pa upravo uživa, kako ga konj vuče. A njegova harmonika sada mnogo ljepše svira. Pa je u njih toliko novaca.

Polako je zatvarao oči mali slijepac i s tim mislima on zaspi.

Ali niti u snu nije mogao, da se rastane od slijepačkih kola. Kako su ta kola sada istom lijepa, kad ih Matko vidi. On siromašni slijepac vidi u snu, kola sa četiri točka tako lijepo, zeleno bojadisana. Mali konjić vuče ih po cijelom selu, a Matko pjeva tako lijepo i oduševljeno, tako milo i dirljivo. Cijelo selo upravo je očarano njegovim glasićem. A bakica toliko skuplja milostinje, da ne zna kuda će s njom. — Gle, koliko ljudi vole tu njegovu harmoniku i pjevanje! A on pjeva i sasvim nove napjeve:

Smilujte se meni slijepu
Ja ne vidim svjetlost otu —
Dragi Bog će vas nagradit'
Za darove i dobrotu.

— Lijepo pjeva, — siromak — govore seljaci.

— Hajde udijeli mu — kažu seoske žene.

A mali konjić upinje se, da vuče teške darove. U svakome selu susreću ga s veseljem. Matko putuje od sela do sela. Svuda je tako lijepo svjetlo. Svuda zelene livade, vinogradi, šume i oranice i usijevi. Dosta je hrane za konjića. Kako je samo debeo i obijestan taj mali konjić.

— Bakice, sada me više ne psuješ? Više nisi ljutita na moga konjića!

— Nisam — odgovara bakica. Nama je sada vrlo dobro. Imademo dosta hrane, brašna i svega, što nam treba. Upravo nam je potreban konjić.

Tako oni stižu na jedno proštenje. Oko crkve je tako velika stiska i galama. U toj galami medju licitarima i pečenjarima, posebna je galama slijepaca pjevača. I Tuna je opet ovdje. U njega je glas kao u vola. On viče izmedju sviju slijepaca. Matko to sve vidi, i raduje se, susretu sa Tunom. Taj susret je svakako nešto neobična, jer je Matko poslušao Tunu, a on će ga sada pohvaliti.

Matko se doveze do središta vreve, a bakica je otjerala konja na pašnjak. Svi su prosijaci sa zavišću gledali njegova sljepačka kola, koja su bila najljepša medju svima. Ovako zelenih i lijepo išaranih kola nema ni jedan slijepac.

Matko se uputi ravno k Tuni, i tamo je odlučio, da sjedne. No čim je došao k njemu prodere se Tuna:

— Što si došao do mene? Idi odatle, ne trebam ja tvoju harmoniku. Ja sviram na sljepačke gusle!

— Tuna, budi dobar — pa me pusti. —

— Ma idi od mene. Nemoj mi kvariti posla. Idi, jer ću te natući!

O! Tuna je zaista zloban. Zavidi mi na mome konjiću. Gle, ne da mi sada da sjednem do njega.

— Dobro Tuna, neka ti je — ja ću sjesti na kraju.

Matko se odšulja na kraj pred jednu šatru, sjedne, nategne harmoniku i poče pjevati. Krasno je pjevao. Mnogo se skupilo seljaka, pa su slušali njegovu pjesmu. Najednom se cijela gomila rastavi, a jedna prekrasna gospodja stade, da sluša maloga slijepca. O kako je lijepa ta gospodja sa ljiljanom u ruci. Kako se milo smiješka malome slijepcu. Na njoj je tako mnogo zlata. Sva se

sjaji. Bože tko je ta plemenita gospodja? — Seljaci su skinuli šešire, pa su tako stajali, zaokružili gospodju, a ona je slušala, kako svira harmonika.

— Ti uvijek tako lijepo sviraš, — govorila je gospodja.

— Uvijek gospodjo. —

— I kola slijepačka imaš? —

— Da gospodjo. Ali nemam još kućicu. Dugo ćemo morati prosjačiti, dok budem mogao kupiti kućicu.

— Siromak mali. No vidiš li onaj dvorac tamo. Ja tamo stanujem. Hoćeš li poći s menom u dvorac.

— Hoću gospodjo. Idem odmah.

U to je došla i bakica. Uzela je Matka za ruku i oni su pošli u dvorac. Kako je tu bilo lijepo. Koliko divnoga, crvenoga, bijeloga, žutoga i svakojakoga cvijeća. Kako se samo sjaje prozori i vrata. Svuda se vidi toliki sjaj i bogatstvo. A gospodja je išla naprijed. Njen ljiljan je bivao sve veći, i narasao je kao suncokret, pa se uvijek nagibao prema Matku. Gospodja ga povela u odaje. Što je tu bilo lijepih slika i pokućstva. Tolike sluge i služavke, a nitko ga nije smio baciti van. Niti pas nije smio, da na njega zalaje. Sve je to bilo na zapovijed gospodje.

— Jesi li gladan? —

— Gladan sam gospodjo!

A gospodja naloži, da mu donesu jesti. Kako je to bio dobar, tečan i ukusan kolač.

— O gospodjo, ala si ti dobra. Zašto to činiš prema meni? —

— Žao mi te je maloga prosijaka. Hoću, da ti pomognem. Sada mi pričaj što ti tako želiš na svijetu, što bi najvolio? —

A Matko je pogledao u svoju bakicu. Bakica se bojala, da Matko ne reče glupost, ali se nije usudila da išto kaže pred gospodjom. A Matko je smislio sve misli u jednu, zacrvenio se u licu, i ravno s prošnjom zagledao se u lice gospodje.

— Ja želim kućicu! Gospodjo, kućica će me usrećiti. Sad imadem konjića i kola, a kad budem imao kućicu, bit ću sretan.

Bakica ga omjeri ljutitim pogledom. Ona je htjela, da zamoli kakove stare hlače ili cipele a ne kućicu. Tko će

kućicu pokloniti prosijaku. Ali gospodja se nasmije veoma ljubezno i nježno pomiluje ga po onim blijedim obrazima, i milostivo mu reče:

— Dobro Matko. Ti si dobar dječak, pa ćeš dobiti kućicu. Dat ću ti novaca pa si kupi u tvome selu kućicu u kojoj ćeš živjeti.

Gospodja je segnula u džep, pa izvadila jednu kesicu.

— Vidiš Matko ova je kesica puna dukata. To je sve tvoje. A ti samo moraš biti dobar i pobožan.

— O bit ću dobar i pobožan. Ja se uvijek molim Bogu.

— Eto izmi sada ovu kesicu, pa budi zadovoljan.

— Hvala ti dobra i plemenita gospodjo! A tko si ti gospodjo? — upita bakica.

— Ja sam vlasnica ovoga dvora. I moj jedinac sin je slijepac, pa ja zato podupirem nesretnu djecu!

— Eto sreće u nesreći — klikne bakica. Sad ćemo imati kućicu. Imat ćemo naš sljepački dom. Hvala dobra gospodjo. Bog neka ti naplati.

Gospodja im kimne glavom, a oni oboje odoše iz dvorca, sretni i zadovoljni. Nisu više ni zašli medju prosijake, nego su se vratili na pašnjak, konjiću i kolima.

— Bakice sad bi me Tuna istukao. On je zaista zloban. Da on zna, da mi imamo dukata, on bi nam oteo naše dukate.

— Bi, da nema žandara. Ali bi oni svezali Tunu, i nama vratili dukate.

— O bakice, sad ćemo mi kupiti kućicu. Onu istu u u kojoj stanujemo. Našemu konju načinit ćemo staju, a njemu će biti u zimi toplo.

Ostali su oni na pašnjaku. Konjić je pasao a Matko je gledao sav blažen u konjića. Poslije podne spreme se oni na put. Prolazili su pored šatri i slijepaca.

— Ej Tuna, hoćeš li skoro — vikao je iz kola Matko.

— Ti već ideš Matko. Izgledaš veseo, valjda si mnogo dobio starih odijela od gospodje? —

— Ha, ha, ha, — smijao se Matko — starih odijela? O Tuna ti zlo pogadjaš.

— Onda si dobio stare čizme. E bogme i to je dobro.

— Ha, ha, ha, smijao se Matko — stare čizme? Tuna ti zlo pogadjaš!

— Gledaj ti nevaljanca. On se meni ruga! Valjda nisi dobio zlatnih dukata?!

— Eh Tuna, baš dukata.

Sad se počeo smijati stari Tuna i dugo se smijao slatko i ugodno.

— Zar ti misliš, govorio je kroz smijeh — stari Tuna, — da sam se najeo ludih gljiva?

— Ne mislim, — ali Tuna, ja ipak imam pravo. Nisam dobio ni stara odijela, ni stare čizme!

— No čekaj malo, pa ćemo zajedno! — molio je Tuna. On se brzo opremi. Pokupi svoje stvari, strpa gusle u torbu, i podje svojim kolima. Brzo su mu drugi priredili kola, a oni podjoše prema drugome selu, gdje će sutra biti proštenje.

Tako se vozila cijela povorka slijepaca. Matko je bio najsretniji medju njima. Matko je nategnuo harmoniku i svirao vesele pjesme.

— O Matko, Matko, ti si poludio! vikao je stari Tuna.

— Nisam poludio! Veseo sam! Tuna, ja ću kupiti kućicu.

— Kod licitera!

— Ne — u našemu selu. Onu malu kućicu u kojoj sada stanujemo. Tamo će nam biti jako lijepo.

— Pa s čime ćete platiti kućicu?

— S dukatima! —

— Ma kakovim dukatima? —

— Ovima u džepu bakice!

— Ti imaš dukata? — zinuo je Tuna.

— Punu kesicu. Dobio sam od gospodje!

— Ne vjerujem, dok ne opipam. Čekaj sad ću ja doći k tebi u kola.

— Ne trebaš doći — vikala je bakica. — Ja ti ih ne dam da ih opipaš!

— Ja ne vjerujem. Lud je taj dječak, a luda je i baba. Babo! ti si luda, ti lažeš?

— Niti smo ludi, niti lažemo. Ali dukate ti ne dam, da opipaš. Poznamo mi Tunino poštenje.

Tuna je sišao s kola i silom ulazio u kola Matka. Ušao je i svom snagom zgrabio za džep bakicu.

— Tuna ne dam ti dukata. Tuna bježi, bježi. —

— Ta pusti me samo, da se uvjerim. Ništa ti ne ću učiniti. Ne boj se.

— Ti si zloban.

Sada je nastalo natezanje. Matko je gurao Tunu iz kola i htio ga baciti van, ali je slab. Tuna, koji je bio mnogo jači, zgrabio je bakicu za onu jednu ruku, i silom turio svoju ruku u džep.

— Jest tu je kesa! Tu je kesa s dukatima! Ej, toga meni treba!

— Ne ćeš ti moju kućicu oteti — viknuo je ljutiti Matko — zgrabio svoju harmoniku i htio udariti Tunu po glavi. No Tuna, pograbi svoje gusle i — tresne Matku u glavu. —

— Bakice, bakice, ubi me Tuna. — Bakice, glasno je vikao dječak. — Ne daj Tuni dukate. Bakice — bakice ubi me Tuna. Dječak vrisnu i probudi se.

— Što viče š Matko, što si sanjao? O onom zlobnom Tuni! Onaj stari nevaljalac zavrtio ti glavu. —

— Bakice sanjao sam! Oh sanjao sam o našim sljepačkim kolima! Bakice vozili smo se s Tunom i dukatima. —— Ne smetaj me u spavanju. Skoro će svanuti, pa ćeš mi onda pričati. Matko je zijevnuo. Crna je noć bila oko njega. Na tvrdoj postelji okrenuo se dječak, uzdahnuo i požalio za sljepačkim kolima i kućicom.